الرساله

(اکتوبر - ۱۹۷٦)

مسوول مدیر: مولانا وحید الدین خان رحمه الله

ایډیټر: ظفر الاسلام خان

پښتو ژباړه: رحمت شاه فراز

پښتو ګڼه: لومړۍ

د خپرېدو نېټه: جنوري، ۲۰۲۵ز

لیکلړ

د هر غروب لپاره نوی طلوع ټاکلی دی!.......۳

د الرساله موخه تعمیري او اصلاحي ذهن روزل ده...۳

د مسلمان رهبري تېروتنه.................۴

روژه په ژوند کې د هلو ځلو درس دی..........۵

یوه کیسه...................................٦

د هغوی مقصد لار ورکو ته د الله تعالی لاره ور ښودل و.....................................۷

د هغوی مقصد خلک له دوزخ نه جنت ته رسول و...۷

مولانا سید حسین احمد مدني رحمه الله..........۷

د نورو لپاره کم تلل او د ځان لپاره پوره تلل....۹

داسې خوندور ځیزونه له خدای سره چېرته شته دي؟..۱۱

یو بریالی انسان چې د مرګ دروازې ته ورسېږي، نو هله دا احساس ورته ودرېږي، چې د دروازې بل پلو ته له مایوسي او بربادي پرته څه نشته ۱۳

روژه ۱٤

د [illegible]

پیل له [illegible]

د صحابوو د دور مدرسې....................۲٤

اصلي کار د قرآني علومو احیاء ده..........۲۷

څو معاصرین..............................۲۷

همان ورق که سیه گشته مدعا این جا است ۲۸

ټوکه.......................................۳۰

نوې نړۍ...................................۳۱

ناسم ګام هېڅ کله سمې پایلې ته نه رسېږي؛ که د دې ګام اخیستونکی ډېر مخلص او مقدس انسان هم وي............................۳٤

یوه پرتلنه.................................۳٦

شاته تګ هم کله نا کله لوی اقدام وي، خو پر دې یوازې د لویو زړونو خاوندان پوهېږي.....۳۷

د کتاب نړۍ...............................٤۰

اسلام یو نوی ځواک ور پېرزو کړ............٤۳

دا بریا یوازې د جذباتي اقدام پایله نه وه، دا بریا د سنجول شوي پلان په مټ ترلاسه شوه.....٤٦

د اختلاف زیان تر کومه رسېږي..............٤۸

د پند شېبې...............................٥۰

دلته یوه بله مخفي دنیا ده چې زموږ له نړۍ سره متوازي وجود لري............................٥۲

او د اصلاح جذبې چې په سیاسي ارادو بدلې شي...................................٥۷

کانې شوې ونې............................٦۰

د ژوند لویه برخه یې د سیاست قرباني شوه، په و[illegible] غوښتل، خو

[illegible]نوی و.......٦۱

په طرابلس کې وینا.......................٦٥

یو درس له تاریخه.........................٦۸

یوه نیمه پېړۍ مخکې.......................٦۹

یو سفر...................................۷۰

شهاب ثاقب..............................۸۲

بلاغت څه دی؟...........................۸٤

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرساله

(اکتوبر - ۱۹۷٦)

پښتو ګڼه: لومړی، جنوري ۲۰۲۵ز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر غروب لپاره نوی طلوع ټاکلی دی!

لمر په لویدیځ کې لوېږي، تر څو له ختیځ نه بېرته له نوي شان سره را پورته شي. دا یوه روښانه نښه ده، چې هره ورځ په اسمان کې را څرګندېږي او دا پیغام راکوي، چې خدای د خپل سلطنت نظام څرنګه جوړ کړی دی. دا د دې حقیقت کایناتي اعلان دی، چې د خدای په دنیا کې هېڅ «لوېدنه» وروستۍ نه ده. د هر غروب لپاره نوی طلوع ټاکلی دی. یوازنی شرط یې دا دی، چې انسان له حوصلې برخمن وي، له لوېدو وروسته له نوي سره د هلو ځلو پلان جوړ کړي او د ژوند په لویه لاره خپل سفر یو ځل بیا پیل کړي.

د الرساله موخه تعمیري او اصلاحي ذهن روزل ده

په لنډو کې زموږ موخه «د اسلام پېژندنه» ده. مسلمانان، د نبوت له ختمېدو وروسته، د نبوت ځایناستي دي. مسلمانان به په اوسنۍ زمانه کې د الهي پیغام د رسولو هماغه دنده سرته رسوي، چې په تېرو زمانو کې نبیانو ترسره کړې ده. الله تعالی له دې امله د پیغام رسوني چاره کړې ده، چې د قیامت په ورځ څوک ونه وایي، چې موږ په داسې خبره کې نیول کېږو، چې په هغه اړوند موږ ته اصلاً څه نه دي را ښودل شوي. د دې معنا دا ده، چې که موږ نور خلک د خدای له خوښې نه خبر نه کړو، نو له نورو مخکې به لومړی موږ نیول کېږو چې ولې مو خپله را سپارلې وجیبه نه ده په ځای کړې. دا دومره درنه خبره ده، چې په دې مسؤلیت کې تر غفلت وروسته یوه شخصي کړنه هم مسلمانان د خدای په نزد نه شي ژغورلی.

مګر مسلمانانو نه یوازې نورو قومونو ته د اسلام د پیغام رسوني دنده سرته نه ده رسولې، بلکې په خپل عمل سره یې اسلام اپوټه معرفي کړی دی، له تېرې یوې نیمې پېړۍ نه چې کوم غورځنګونه په اسلامي نړۍ کې را پورته شوي دي، د هغو پایله دا ده، چې اوسمهال الهي حکومتولي، ښېل هویت، مناظره بازي، سیاسي محاذونه او د خپلو حقونو لپاره چیغې د خلکو په سترګو کې د اسلام انځور ګرځېدلی دی. حال دا چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن کریم اسلام له دې یوه شي سره هم تعلق نه نیسي. د قرآن کریم اسلام خو یوازې دا دی، چې: انسان له خپل بادار نه ووېرېږي، له دې احساس سره ژوند وکړي، چې له مرګ وروسته به خدای ته حساب ته ورکوي – اسلام د دې لپاره راغلی و، چې انسانانو د اخرت مسایلو ته متوجه کړي، خو موږ اسلام ته دنیوي مسایلو ته د متوجه کېدو نوم ورکړ.

مسلمانان د دعوتګر په توګه را پورته کول، د اسلامي ملت مهم‌ترینه مسئله ده. د دې مسؤلیت د پرېښودو له کبله مسلمان ملت د خدای له نصرت نه بې برخې شوی دی او دې مسؤلیت ته غاړه ورکول هغه یوازنۍ لاره ده، چې د خدای د نصرتونه مستحق ګرځېدلی شي.

الرساله تجارتي مجله نه ده، دا خو د رغونې او د اسلام د احیاء تبلیغاتي رسالت دی. د الرساله بقا او اغېزناکتیا په دې پورې تړلې ده، چې تاسو یې خپله وظیفه وګڼئ او تر وسه وسه مرسته ورسره وکړئ.

د اسلامي امت د راتلونکي د سمولو لپاره یوې نوې هڅې ته اړتیا ده. الرساله د همدې هڅې سرلیک دی.

د مسلمان رهبري تېروتنه

په اوسنۍ زمانه کې د مسلمانانو رهبري تر ټولو ناکامه رهبري وه. د دې وجه دا تېروتنه وه، چې یادې رهبرۍ د مسلمانانو راتلونکی د تعمیر او رغونې په ځای په سیاست کې لټاوه. د سیاست بازي معنا دا ده، چې د خپلو ستونزو د حل لپاره د نورو په خلاف اقدام وشي. حال دا چې رغونه دا ده، چې د خپلو مسایلو لپاره په خپل ځان کار وشي.

اصلي کار دا و، چې ملت داسې وروزل شي، چې د خلکو عقیدې کلکې شي، له اخلاقي ځواک نه برخمن شي، د تعلیم په ډګر کې لوړ مقام ته ورسېږي، خپل منځي یووالی ولري، په اقتصادي ډګرونو کې یې ځانته ځای جوړ کړی وي، د ټولنیز پرمختګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري په‌کې فعاليت ولري، خپل عصر وپېژني او له خپل عصر سره سم د کار کولو په هنر پوه وي. او بيا ډېره مهمه دا چې په مسلمانانو کې هغه شعور وروزل شي، چې د مفکوره لرونکو وګړو په حيث د خلکو په منځ کې ژوند وکړي. پر همدې تکو د يوه قوم د ژوند دار و مدار وي. مګر مسلمانانو د نورو په ضد سياسي غوغاوې خو ډېرې وکړې خو د خپلې ځان جوړونې لپاره يې هېڅ هم ونه وکړل.

بل ساده توب يې دا و، چې په سياست بازي کې يې چې بريا ونه ليدله، نو اوس يې يوه بله لاره خپله کړې او د خپلې ناکامي پړه په نورو خلکو ور اچوي. حال دا چې په دې ډول خبرو دوی يوازې د قرآن کريم د دې خبرې پخلی کوي، چې دوی د طيبې کلمې ونه وه کرلې، بلکې د خبيثې کلمې تخم يې شيندلی و. په دې چې د طيبې کلمې لپاره د خدای اعلان دا دی، چې هېڅ ځوک يې نه شي نړولی. دا انجام يوازې د خبيثې کلمې لپاره ټاکلی دی، چې هر ځوک لاس ور وراندې کړي، له بېخه يې ويستلی شي.

(ابراهيم)

روژه په ژوند کې د هلو ځلو درس دی

د روژې مياشت د انسان لپاره له خپل نفس او خواهشاتو سره د مبارزې مياشت ده. دا هغه مياشت ده، چې مؤمن پر شيطاني ځواکونو برلاسټيا مومي او د خدای د بندګي له هوډ سره يو ځل بيا نوي کال ته هرکلی وايي. خو عجيبه خبره ده، چې د روحاني مبارزې دغه مياشت د اسلام په تاريخ کې د نظامي مبارزې مياشت هم پاتې شوې ده. د اسلام او غير اسلام ترمنځ ګڼ تاريخي کشمکشونه په همدې مبارکه مياشت کې پېښ شوي دي. مثلاً:

د بدر غزوه (۶۲۴ء) چې پيغمبر او ملګرو يې پر قريشو پرېکنده فتحه ومونده.

د مکې فتح (۶۳۰ء) چې په ټوله عربي نړۍ يې اسلام غالب کړ.

د تبوک غزوه (۶۳۳) چې پر روميانو يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام زور او ځواک ثابت کړ. (په رجب کې پیل او رمضان کې یې پای ومونده)

د عین جالوت جګړه (۱۲۶۰) چې تاتاریانو ماتې وخوړه او د بغداد اسلامي سلطنت را ژوندی شو.

مصر – اسرائیل جنګ (۱۹۷۳) چې د سویز کانال او سینا صحرا د تېلو چینې یې بېرته د مصر په واک کې ورکړې.

دا پېښې را ښيي، چې روژه او د ژوند په هلو ځلو کې هېڅ ټکر وجود نه لري. د روژې لوږه او تنده انسان کمزوری کوي نه، بلکې دا ورټيا وربښي، چې د ژوند په کشمکشونو کې په لا ډېرې زړورتيا او مېړانې سره برخه واخلي.

يوه کيسه

ابوبکر بن عباس خوارزمي (۳۲۳ – ۳۸۳ ه) د خپلې ځيرکتيا او حافظې لپاره ډېر زيات مشهور و. ويل کېږي، چې ابوبکر د ارجان وزير صاحب بن عباد ليدو ته ورغی. دروازې ته چې ورسېده، ساتونکی دننه لاړ او صاحب بن عباد ته يې وويل، چې يو اديب راغلی، له تاسې سره د ملاقات اجازه غواړي. وزير وويل، چې ورته ووايه «ما پرېکړه کړې ده، چې زما خواته به يو اديب تر هغو نه راځي، چې د عربو ۲۰ زره شعرونه يې په يادو نه وي زده کړي.» خوارزمي چې دا خبره واورېده، نو ساتونکي ته يې وويل، ورشه! پوښتنه ترې وکړه، چې شل زره شعرونه د نارينه شاعرانو که د ښځينه شاعرانو.

وزير د دې خبرې په اورېدو نرم شو. ويې ويل «دا ابوبکر خوارزمي ښکاري» او سملاسي يې دننه وغوښته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی مقصد لار ورکو ته د الله تعالی لاره ور ښودل و

د هغوی مقصد خلک له دوزخ نه جنت ته رسول و

نبي کریمﷺ، حضرت علي د خیبر د فتحې لپاره استاوه. حضرت عليؓ وپوښتل: اې د الله رسوله! آیا سملاسي جګړه پیل کړم؟ نبي کریمﷺ وفرمایل: هلته چې ورسېدې، خلک د لا اله الا الله په لور دعوت کړه. که یې ونه منله، نو بیا دوهمه او د جګړې لاره خپله کړه. «لان یهدی الله منک رجلا خیر لک من الدنیا و ما فیها». په دې چې که ستا په لاس یوه انسان ته هم الله تعالی نېغه لاره وښودله، نو دا ستا لپاره له ټولې دنیا نه ډېره غوره ده. په بل روایت کې راغلي دي، چې له ځوانو اوښانو نه هم بهتره ده.

مولانا سید حسین احمد مدنيؒ

د نبي کریمﷺ له وفات وروسته صحابه کرامؓ ولې له عربي نړۍ نه ووتل؟ عراق ته ورسېدل، د شام، ایران، افغانستان، سند او د هند تر لرې، لرې ایالتونو یې ځانونو ورسول. ولې تر دې سیمو لاړل؟ د هغوی مقصد څه و؟ آیا د ملکونو سوبه یې غوښتله؟ آیا شتمنی یې لټولې؟ هیڅ کله نه. د هغوی اصلي مقصد یوازې د لا اله الا الله په لور د خلکو دعوتول و. نړۍ ړښتینې دین ته رابلل و. د خدای لار ورکي بندګان الله تعالی ته ور نیژدې کول او له دوزخ نه یې جنت ته رسول و. وروستنیو مسلمانانو ساده توب وکړ، د دنیا شا یې ونیوله.

تاریخ شاهد دی، چې هند ته له بهر نه د راغلیو مسلمانانو شمېر ځلور یا پنځه سوه زره و، خو د هند د وېش پر مهال شاوخوا لس کروړه او پنځه ویشت لکه کسان مسلمانان شوي وو.

زموږ اسلافو او اولیاوو د دین په تبلیغ کې ډېرې زیاتې هلې ځلې وکړې. انګرېز لیکوال سمت لیکي، چې د حضرت خواجه معین الدین چشتيؒ په مبارک لاس نوي لکه خلک مسلمانان شوو. له ده سره څه و؟ آیا پوځ ورسره و؟ یوازې د الله تعالی د معرفت خزانه ورسره وه. هر ځای چې د الله تعالی نېک بندګان تېر شوي، د دین تبلیغ یې کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. د ترکیې په تاریخ کې مې ولوستل، چې د ترک قوم درې لکه کورنۍ په یوه ورځ مسلمانې شوې. د الله تعالی فضل دی، چې د تبلیغ هڅو هغه میوه ورکړه، چې په یوه زمانه کې ځینو واکمنو د تدبیر له مخې هڅه کوله، چې خپل رعیت له مسلمانېدو را وګرځوي. په ۱۰۰ھ کې د عمر بن عبدالعزیز په زمانه کې د خراسان حاکم دا خطر احساس کړ، چې د جزیې د بندېدو له امله به بیت المال خالي شي. نو اعلان یې وکړ، چې له یوه کس نه دې هم اسلام تر هغو نه منل کېږي، چې سنت شوی نه وي. د عمر خوړلیو لپاره دا مسئله د تکلیف باعث وه. له دې امر سره سم د اسلام پرمختګ ودرېده. خلیفه ته خبر را ورسېده، چې د خراسان والي پر اسلام بندیز لګولی دی، نو والي یې له دندې ګوښه کړ او بل کس یې وګماره. او ویې ویل: آیا نبي کریمﷺ د دې لپاره راغلی و، چې پر دې ډول خبرو د اسلام مخه ونیول شي؟

زموږ د اسلافو په هڅو، د اهل الله علماوو او عامو مسلمانو په هلو ځلو سره لس کروړه او پنځه ویشت لکه انسانان مسلمانان شوو. که وروستنیو تېروتنه نه وای کړې، نو د هېواد لویه برخه به مسلمانه شوې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو لپاره کم تلل او د ځان لپاره پوره تلل

زه مو (نن) په ښه حال ګورم او زه پر تاسو د چاپېرېدونکې ورځې له عذابه وېرېږم(هود - ۸۴)
دا پیغمبرانه اواز د حضرت شعیب﵇ و، چې ۳۵۰۰ کاله پخوا یې د مدین خلکو ته رسولی و.

مدین، په لرغوني عربي نړۍ کې د سره سیند په غاړه یو ښار و. د حضرت ابراهیم (۱۹۸۵ – ۲۱۶۰ ق م) له مېرمنې قطوره نه د «مدین» په نوم یو ماشوم نړۍ ته راغی. په لومړیو کې د همدې مدین پښتونه دلته مېشت شوو او ښار هم د ده په نوم ونومول شو. د همدې مدین له نسل نه، له حضرت ابراهیم نه شاوخوا پنځه سوه کاله وروسته، حضرت شعیب نړۍ ته راغی. په دې وخت کې د مدین قوم ډېر بې لارې شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی حضرت شعیب ته پیغمبري ورکړه او دا دنده یې ور وسپارله، چې د حضرت ابرهیم بې لارې اولادې ته د حق پیغام ور ورسوي. د مدین قوم بې لاریتوب څه و، چې ورته وویل شوو، چې نن تاسې په خپل حال مه خوشالیږئ، په دې چې ستاسو لپاره په راتلونکې کې د سخت عذاب اندېښنه راسره ده. د قرآن کریم له مخې د دوی ګناه دا وه، چې تول او پیمانه به یې پوره نه کوله او خلکو ته به یې کمه پیمانه ورکوله. (اعراف – ۸۵)

دغه اخلاقي مرض د قرآن کریم په یوه بله برخه کې په دې ټکو کې بیان شوی دی: «ډنډه وهونکو لره تباهي ده، هغه کسان چې ځان ته یې پر خلکو پیمانه کوي نو پوره یې اخلي، او چې هغوی ته پیمانه یا تول کوي نو کم ورکوي، ایا دوی باور نه کوي چې هغوی راپاڅېدونکي دي، یوې سترې ورځې ته، هغه ورځ چې (ټول) خلك رب العالمین ته ودریږي. (المطففین)

«د ځان لپاره پوره تول کول او نورو ته په تول کې کمی کول.» د دې یو مثال هغه دی، چې په دوکانونو کې مو تر سترګو کېږي.

دوکاندار چې د ځان لپاره پیمانه یا تول کوي، نو د ډېرې پیمانې د ترلاسې هڅه کوي او نورو ته چې تول کوي، نو زړه یې غواړي، چې په یوه نه یوه لاره کمی پهکې وکړي، یا د کمې پیمانې او کم تول له لارې او یا د ملاوټ او د ښودلې نمونې په ځای د بل شي د تېرولو له لارې. دا کس د خدای په نزد ملعون دی او ټوله ګټه یې حرامه ده. د خپلو درغلیو له لارې چې په خپل تجارت کې هر څومره ګټه وکړي، خو د اخرت په ورځ به په ډېره زیاته خساره کې وي.

خو دغه ذهنیت یوازې تر دوکاندارۍ پورې نه ایسارېږي، بلکې د انساني اړیکو له ټولو اړخونو سره تعلق نیسي. د روح المعاني لیکوال لیکلي دي، چې «هغه عالم چې د خپل عصر د علماوو عزت او درناوی نه کوي، هغه هم د دې آیت په دایره کې راځي.» پر همدې مثال هغه ټول حالتونه قیاس کولی شو، چې کله یو انسان د ځان لپاره خو تر خپل اصلي حق نه هم د ډېرو تمه لري خو نورو ته بیا د هغوی ټاکلی حق هم نه ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې خوندور څېزونه له خدای سره چېرته شته دي؟

د نوې دهلي په نړیواله صنعتي جشنواره (١٩٦١) کې یو امریکایي موټر هم نندارې ته وړاندې شوی و. د موټر ځانګړتیا دا وه، چې په ځمکه هم چلېده او چې سرعت به یې په یوه ساعت کې شپېته میله ته نږدې شو، نو په هوا کې هم الوتلی شوی. یوه ځوان هندي راهب چې د جشنوارې رنګارنګ عجوبې او رنګینې ولیدې، نو په نندارې کې امریکایي برخې ته ورغی. ده چې جادویي الوتونکی موټر ولیده، په ذهن کې یې نوې پوښتنه را ولاړه شوه. ځان سره یې وویل: «که زه د رهبانیت او زحمتونو اوسنی ژوند پرېږدم، نو ایا په مادي وسایلو کې به د خپلو جذباتو تسکین ته ورسېږم؟ په نارنجي جامو او ببرو وېښتانو کې ولاړ ځوان راهب تر ډېره پورې امریکایي موټر ته څیر و. په نندارتون کې یې دې موټر ته د «راتلونکي موټر» نوم ورکړی و. له ځوان راهب نه چې د دې موټر په هکله پوښتنه وشوه، نو ډېر په اغېزناک ډول یې وویل: «دې موټر په دې فکر کې اچولی یم، چې په دواړو جهانونو کې کوم جهان به زما لپاره غوره وي، دا جهان که راتلونکی؟ (هندوستان ټایمز – ۲۰ نومبر ۱۹٦۱ء)

دې ته ورته یوه بله کیسه به هم ولولو

په ١٩٧٥ کې د جولای او اګست په میاشتو کې په بیهار ایالت کې ډېر ویجاړوونکی سېلاب راغی. ګڼې کورنۍ بې کوره او دې ته اړ شوې، چې په نورو سیمو کې د ځان لپاره استوګنه ولټوي. په ځپل شویو کې یوه نېستمنه مسلمانه کورنۍ دهلي ته هم راغله. د دې کورنۍ د ګټې وټې سرې په طوفان کې له منځه تللی و او دوولس کلن یتیم زلمي شریف او ضعیفې او ناروغې مور یې یوازې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې اسره دهلي ته مخه را کړې وه، چې دلته يې زوم ريکشه چلوي او يوه مړۍ روزي پيدا کولی شي. ښکاره ده، چې يو تن ريکشه چلوونکی به د دوو کورنيو پالنه څرنګه وکړي؟ نو شريف هم کار ته مخه کړه. لومړی يې څو ورځې په يوه معمولي هوټل کې لوښي ووينځل. وروسته يې په يوه شتمنه مسلمانه کورنۍ کې د کور د کارونو لپاره په پنځوس روپۍ مياشتنې معاش کار ومونده.

شريف د خورا نيستمنې کورنۍ زلمی و. دې دنيا ته يې چې سترګې وغړولې، نو يو کلک فرش يې د بسترې په توګه ترلاسه کړی و، تر دې دمه يې ژوند داسې تېر کړی و، چې نه يې پښو پڼې ليدلې وې او نه يې د تول بدن د پټولو لپاره جامې اغوستې وې. د ژمي په يخو شپو کې به يې د لرګي ورې، ورې ټوټې او پاڼې ټولې کړې او د هغو اور او لوګي ته به يې شپې تېرولې او بيا به يې يو فرش ځان ته په څمکه ويړ کړ، او بل فرش به يې په ځان ور هوار کړ.

په دسمبر مياشت کې يو سهار چې شريف د کور د مالکې بستره ټولوله. نو ناڅاپه يې ذهن ته يو فکر ورغی. په تخت هوارې نرمې توشکې، د بسترې ښکلې څادر او د مخملي رخت ګرانبيه کمپلې ته يې پام شول، دې شيانو يې څو شېبې ذهن ځان ته ور ټول کړی و. د مالکې لور ته يې وويل، «خورې! د خدای په نزد هم دغسې بسترې شته دي؟» دی په خپله پوښتنه کې دومره غرق و، چې د نجلۍ دا خبره يې هېڅ او نه وربده: «اوو ساده! هلته خو به تر دې هم ښې بسترې وي.»

که څېر شو، نو په اوسنې عصر کې له هر انسان سره دغه ډول ذهنيت دی، لوی، ماشوم، شتمن، نيستمن، عالم، جاهل، ټول د دنيا په تېرايستونکو رنګينيو ور مات دي. لذت، دولت، شهرت، عزت، مقام، اقتدار، لنډه دا چې له دنيوي شيانو چې هر شی د کوم انسان سترګو ته درېدلی دی، نو انسان د هماغه شا نيولې او د حال په ژبه يې ويلي دي، چې «د خدای په نزد دغسې خوندور شيان چېرته دي، نو په دې دنيا چې څه لاسته راغلي، ولې يې لاسته نه راوړم؟»

عجيبه خبره دا ده، چې په دې برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د مذهبي خلکو حال هم د دنیاپاله خلکو په څېر دی. هغه دنیوي امکانات چې په اوسنی زمانه کې د انسان مخې ته پراته دي، د هغو د ترلاسي په هلو ځلو کې مذهبي خلک هم له چا نه وروسته نه دي پاته. د مقام او مرتبې جنون، د مشري او واک ویاړ، د جلسو او مظاهرو نندارې، د نړیوالو کانفرانسونو لپاره الوتنې، د خطاب او هرکلي تماشې، د ورځپاڼو په سرلیکونو کې راتلل، او د دغسې نورو شیانو شوق په مذهبي خلکو کې هم همدومره دی، څومره چې یې عام دنیاپاله خلک لرلی شي. داسې ښکاري، چې هغه ځوک چې د اخرت په اړه وعظونه کوي، هغه پخپله هم په اخرت یقین نه لري. که یې لري هم، ډېر کم.

یو بریالی انسان چې د مرګ دروازې ته ورسېږي، نو هله دا احساس ورته ورډېږي، چې د دروازې بل پلو ته له مایوسۍ او بربادۍ پرته څه نشته

هووړډ هیوز د امریکا مشهور میلیونر و. په ۱۹۷٦ کې د هوایي سفر پر مهال د زړه حمله ور باندې راغله. الوتکې سمدستي په هاؤستن کې ناسته وکړه. خو هسپتال ته تر رسېدو پورې هیوز ساه ورکړې وه.

له خپل قانون پوه پلار نه هیوز ته یو میلیون ډالر په میراث کې ور پاتې و. خو د خپل لوړ کاروباري استعداد په مټ یې خپله سرمایه له ۲۰ زره کروړه ډالر نه هم اړولې وه. هغه کاري ډله چې په دې سفر کې د هیوز ملګرې وه، هغوی چې د ده د وروستیو شېبو په اړه د خپلو سترګو لیدلی کوم حال بیان کړ، مشهور امریکایي انځورګر شرل سالومن د همدې بیان له مخې د ده خاکه وکښله. په دې خاکه کې د هیوز د ژوند وروستۍ شېبې انځور شوې دي. د امریکا بریالی سوداګر په دې انځور کې د وېرې، ناهیلي، بې وسي، ناکامي او بې باوري مجسم تصویر تر سترګو کېږي. د امریکایي سوداګر بوړنوونکې رسامي د ده هغه کیفیت راته بیانوي، چې پر یوه انسان هغه مهال راځي، چې د مرګ دروازې ته رسېدلی وي او تر شا یې هغه ژوند ولاړ وي، چې ده ورسره مخه ښه کړې وي، او مخې ته یې هغه ژوند ولاړ وي، چې د تل لپاره به یې همدلته استوګنه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روژه

غالبا د ۱۹۴۳ خبره ده. په گورکپور کې یو مسلمان افسر اوسېده. له برابره مرغه، د روژې په میاشت کې مې یوه میاشت له دې افسر سره تېره کړه. د ده د کور مخې ته جلا مېلمستون جوړ و. ومې لیدل، چې هر سهار به د قرآن یو قاري له سینې سره یو قرآن را نیولی و، مېلمستون ته به ننوت، څو شېبې به یې تلاوت وکړ، او بېرته به ولاړ.

څو ورځې مې چې دا پېښه ولیده، نو مسلمان افسر ته مې وویل، «دا سړی څوک دی، چې هر سهار دلته راځي.» افسر لومړی زما په پوښتنه وخندل، بیا یې وویل: «خبره دا ده، چې زه روژې نه نیسم. دا قاري صاحب مې نیولی دی، چې ټوله روژه به زما کور ته راځي او د قرآن کریم تلاوت به کوي او د میاشتې په پای کې به یې په عوض کې یو څه پیسې ورکوم.»

دا د یوه «بې روژې کس» کیسه وه. اوس د روژه‌تیانو کیسې ته غوږ شئ. یو ځل مې له اذان نه مخکې خپل ساعت ته په کتو روژه ماته کړه. څو تنه جدي په دې گمان شول، چې روژه مې سمه نه شوه. نن ورځ د روژه‌تیانو دا حال دی، چې روژې ته دومره کلک چمتووالی نیسي، چې له سپېده چاود څو دقیقې مخکې یې بندوي او له لمر لوېدو څو دقیقې وروسته یې ماتوي. دې عمل ته یې بیا د «احتیاط» نوم ورکړی دی. یوه خوا د روژې په وختونو کې د احتیاط مسئله تر دې ځایه رسېدلې، چې په پېشلمې کې بېړه او په روژه ماتي کې د څند تر حده پام ساتل کېږي. حال دا چې دا عمل په ښکاره له سنت طریقې سره په ټکر کې دی. په دې چې په حدیث کې راغلي دي، چې زما امت به تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو پورې په خير باندې وي، چې په روژه ماتي کې بيړه کوي. بلې خوا ته د روژې د مقاصدو په برخه کې بيا د بې احتياطي دا حال دی، چې دا مهمه نه گڼي، چې د روژې په جريان کې بايد يو بد عمل ترسره نه شي، له شخړو ډډه وشي او دروغ ونه ويل شي. حال دا چې په حديث کې ويل شوي دي، يو شخص چې روژه يې په خوله وي او دروغ وايي، روژه يې روژه نه ده. په يوه بل حديث کې بيا راغلي دي، چې روژه‌تي کس چې د يوه مسلمان غيبت کوي، نو داسې ده لکه په حلال شي يې چې روژه نيولې وي او په حرام شي يې ماته کړې وي.

دا دواړه کيسې په سترگو له يو بل نه جدا ښکاري. يوې خوا ته روژه نيول کېږي، بلې خوا ته روژه نه ده نيول شوې. خو ژور چې ورته ځير شو، نو د دواړو لورو شعوري حالت سره يو شان دی. دواړه لوري عبادت يا روژې ته د رسمي عمل په سترگه گوري، نه د داسې عمل په سترگه چې د انسان له دروني ژورو را توکېږي او د ټول وجود استازيتوب کوي.

د عبادت يوه معنا دا ده، چې عبادت بايد ژوندی عمل وي. بله معنا يې دا ده، چې مازې يو دود وي. ژوندی عمل د انسان له ټول وجود نه سرچينه نيسي. د انسان د بشپړې هستۍ اظهار وي. بل خوا، دود مازې يو بې روحه خارجي عمل وي. د انسان زړه او روح په‌کې دخيل نه وي او يوازې په سرسري ډول يې سرته رسوي. مثلاً په تنهايي کې د خدای په ياد کې اوښکې تويول عبادت دی، مگر د خپلو دنيوي بوختياوو پرمهال د تسپې په دانو «الله الله» ويل، يوازې يو دود دی. په تنهايي کې چې د مؤمن له سترگو کومې اوښکې بهېږي، دا اوښکې د بنده د ټول وجود شيره وي. خو د «الله الله» لفظ چې شمېرل، هغه يوازې پلاستيکي داني په تار کې پېيلې وي او له خپلو نورو مصرفيتونو سره هم‌مهاله يې د گوتو په حرکت سره اړوي را اړوي. په ژوندي عمل کې د انسان او عمل ترمنځ ژوره روحاني رابطه وي، خو په رسمي دود کې بيا د دواړو ترمنځ هېڅ تړاو نه وي.

په اوسنۍ زمانه کې روژې يو ډول د کلني دود حيثيت خپل کړی دی. د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند د معمول څېر په خپل حال روان وي او د روژې میاشت چې راشي، نو دا په دې معنا وي چې په انسان د هجرې کلیزې نهمه میاشت راغله، یانې روژه د خلکو ژوند ته نه وي داخله شوې. نه له روژې سره د خلکو زړونه نرمېږي. نه عاجزي ورکې راځي. نه یې د روا او ناروا چارو په برخه کې د شامې قوه پیاوړې کېږي. د دوی لپاره د روژې میاشت په دې معنا وي، چې له یوه ټاکلي وخت نه به تر بل ټاکلي وخته پورې خوراک او څښاک نه کوي او په دې فکر وي، چې په دې لوړه به خدای ورنه خوشاله شي. نو روژه نه نیوونکی ولې دا فکر ونه کړي، چې د خدای د خوشالولو لپاره خو یو دود پکار دی، نو هغسې چې روژه یو دود دی، تلاوت هم یو دود دی. که یو دود دې په ځای نه کړ، نو بل دود په ځای کړه. خدای چې په یو دود خوشالېږي، نو په دې بل دود به هم خوشاله شي.

اصلي نکته دا ده، چې روژه مازې یو خارجي عمل نه دی، بلکې یو باطني عمل دی. روژه د مؤمن د اروایي حالت بدني اظهار دی. د مؤمن معنا دا ده، چې یو شخص باید په دنیوي ژوند کې له بدیو ځان وساتي. د «کولو او نه کولو» په هکله د خدای له ټاکلو حدونو تېری ونه کړي. روژه د همداسې منظم او تړلي ژوند تمرین دی. په روژه کې د خوراک څښاک پرېښودو معنا دا ده، چې انسان په روزمره ژوند کې د «دا وکړه او دا مه کړه» لازمي تربیه واخلي او دا درس ورکول شي، چې تاسو به خپل ټول ژوند په همدې ډول تېروئ. په همدې ډول به خپل ټول ژوند د یوه «روژه تي» په حیث تېروئ، چې په خپلې ارادې سره د ژوند له یوه طرز نه لاس واخلي او د ژوند یو بل طرز په خپله خوښه غوره کړي. د روژې په میاشت کې بند ژوند له آره د ټول کال او ټول ژوند لپاره د بند ژوند سمبول دی. د دې معنا دا ده، چې بنده باید په خپلو ټولو چارو کې د «روژه تي» هغه چلند ور خپل کړي، چې د روژې په میاشت کې یې د اوبو او خوړو په برخه کې خپل کړی وي. که داسې نه وي، نو د حدیث په ټکیو کې «الله دې ته حاجت نه لري، چې انسان دې مازې له اوبو او خوړو لاس واخلي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

که روږه‌تیان په خپل چلند سره د حقیقي روژې مثال وړاندې کړي، نو بې روژه‌تیان به هېڅ کله هم دې فکر ته زړه ښه نه کړي، چې د خپلې روژې د جبران لپاره د معاوضې په بدل کې د قاري صاحب له خدماتو هم ګټه اخیستلی شي، ځکه نور به ده ته دا عمل ډېر زیات د خندا وړ برېښي. حقیقت دا دی، چې د روژې دا بې ارزښتي د روژه‌تیانو له لاسه جوړه شوې ده، نه د بې روژه‌تیانو له لاسه. بې روژه‌تیان به هماغه څه روژه ګڼي، چې روژه‌تیان یې عملي مثال وړاندې کوي.

د زماني مزل

د غیر متحده ملکونو کانفرانس په ۱۹۷٦ کال د اګست په میاشت کې په کولمبو کې وشو. له دې کانفرانس نه یو خبر دا و، چې د ۳۵ اسلامي هېوادونو مشرانو او ملګرو یې چې په دې کانفرانس کې ګډون کړی و، د اګست په دیارلسمه د جمعې لمونځ د سیمې په جامع جوماټ کې وکړ. د دې کار لپاره یوه کمېټه جوړه وه او رئیس یې الحاج بدیع الدین و، چې د سري لنکا د حکومت یو وزیر و.

که د اسیا او افریقا په سیمه کې دا ډول کانفرانس پنځوس کاله پخوا په «کولمبو» کې شوی وای، نو په ورځپاڼو کې به مو دا ډول خبرونه نه وو لوستلي. په دې چې هغه مهال به د «۳۵» اسلامي هېوادونو استازي مسلمان مشران نه و، بلکې د اروپايي هېوادونو والیان او وایسرای به و. اوسني عصر د اسلام د احیاء لپاره ډېر زیات نوي فرصتونه ایجاد کړي دي، خو شاید خلک به تر اوسه پورې له دې فرصتونو خبر نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيل له لمانځه

د دوه کاله پخوا خبره ده، زه په خپل کتاب «الاسلام» د ليکلو پر مهال له يوې پوښتنې سره مخ وم. «اوسنی عصر د تجربو او مشاهدو عصر دی. که د نن ورځې انسان له ما پوښتنه وکړي، چې آيا د اسلام رښتينولي د تجربې له مخې د پوهېدو وړ ده، نو زما ځواب به ورته څه وي؟» په دې جريان کې مې د ۱۹۴۷ کال د جولای په يوه شپه په دهلي کې خوب وليده، چې ځينې نامسلمانان راسره دي او د اسلام په هکله خبرې اترې ورسره کوم. غالبا هغوی د اروپا خلک و او له ما نه يې دقيقا همدا پوښتنه کوله. عجيبه خبره ده، هغه پوښتنه چې ما د ويښتيا په حالت کې حل نه کړه، الله تعالی د خوب په حالت کې راته روښانه کړه. په خوب کې مې وليدل، چې د دې پوښتنې په ځواب کې ډېر په ډاډ سره هغو خلکو ته وايم: «هو د اسلام تجربوي ازمايښت شونی دی، او د دې يو شکل دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، چې لمونځ تجربه کړئ.» د مخاطب له املا دغه خبرې اترې په انګریزي ژبه کې وې. سترګې مې چې خلاصې شوې، نو خپله یوه جمله مې تکې په تکې په یاد وه. ما ورته ویلي و:

Without being a Muslim, you can experience Namaz.

(له اسلام منلو پرته هم د لمانځه تجربه کولی شئ.) زما چې څومره یادیږي، له دې وروسته هغوی اودسونه وکړل او له ماسره یې لمونځ وکړ. د لمانځه دغه «تجربه» د دوی لپاره دومره اغیزناکه وه، چې له لمانځه وروسته یې سمدستي اسلام ومانه.

په تاریخ کې د دې مثالونه ډېر زیات دي، چې خلک یوازې د لمانځه په لیدو مسلمانان شوي دي. ویل کیږي، چې د ابوسفیان ځیګرخوره میرمنه هند چې له اسلام نه اغیزمنه شوه، ابتدایي سبب یې همدا لمونځ و. مسلمانان چې د فاتحانو په حیث مکې ته ننول، نو هلته یې ظلم او غرور ونه کړ، بلکې جومات ته یې مخه کړه او د خدای په مخکې یې د خپلې عاجزۍ او بندګۍ اقرار وکړ. له ابن منده نه روایت دی، چې هند خپل میړه ابوسفیان ته وویل، چې زه غواړم اسلام ومنم. ابو سفیان ورته وویل، ته خو تر پرونه پورې د اسلام سرسخته مخالفه وې. هغې ځواب ورکړ، هو، مګر پرون شپه مې چې په سترګو کوم منظر ولیده، هغه زما ذهن په بشپړ ډول بدل کړ.

«والله ما رأيت الله تعالى عبد حق عبادته فى هذا المسجد قبل الليلة، والله ان باتوا الا مصلين قياما و ركوعا و سجودا.»

ژباړه: په خدای قسم! له پرون شپې نه مخکې ما هیڅ کله نه و لیدلي، چې په دې جومات کې دې د خدای عبادت هغسې شوی وي، څرنګه یې چې حق دی. په خدای قسم! دې خلکو ټوله شپه لمونځونه کول او ټوله شپه یې په قیام، رکوع او سجدو کې تېره کړه.

د افریقا د تاریخ یو شنونکی لیکي:

«په منځنۍ افریقا کې اسلام تر ډېره پورې د ګرځندویانو او عرب تاجرانو په لاس خپور شو. د دوی تر ټولو لویه معجزه چې په افریقا کې یې اسلام خپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، لمونځ و. هلته چې خلک به په یوه امام پسې په کتارونو کې ودرېدل او له ځېرو نه به یې د خدای وېره ورېده، نو لیدونکي به ورته ویلي ویلي شوو. خلک یوې خواته په خپلې سپکې بت پرستۍ پښېمانه شوو، بلې خوا ته اسلامي عبادتونو خپل لور ته ور جذب کړل. په پایله کې یې یوازې د لمانځه له برکته په منځنۍ افریقا کې په لوی شمېر نفوسو کې اسلام خپور شو.»

د شاه جهان په زمانه کې د منګولو او مغلي سلطنت ترمنځ ډېرې جګړې پیښې شوې. په دې زمانه کې اورنګ زیب، شهزاده و او د جګړې لپاره همدی ور ولېږل شو. ده منګول تر سنکیانګ سیمې پورې وتمبول. ویل کېږي، چې د اورنګ زیب او جې سینګ پوځونو د سنکیانګ په دښته کې له منګولو سره جګړه کوله او د ماسپښین د لمانځه وخت راغی. اورنګ زیب له خپل اس نه را کوز شو. او د جنګ په میدان کې یې ځادر هوار وکړ، په لمانځه ودرېده. د منګولو پام شول، چې پاچا د «ناستي ولاړې» غونډې په کوم فعل باندې لګیا دی. نو دوی یې په دې کار ډېر زیاته حیرانه شوو او د دې لپاره چې د لمانځه اداب له نږدې ووینې، جګړې یې ودروله او اورنګ زیب یې محاصره کړ. اورزګ زیب په سکون سره په خپل لمانځه ولاړ و. منګول ترې چارچاپېر راتاو و او یوه، یوه حرکت ته یې په حیرت سره کتل. کله چې پاچا سلام واړاوه، نو منګولو پوښتنه ترې وکړه، چې دا تاسو څه کول؟ اورنګ زیب ځواب ورکړ: «د هغه خدای عبادت مې کاوه، چې تر ټولو لوی او تر ټولو ډېر مهربان دی.»

منګولو چې د پاچا دا ځواب واورېده، له وېرې ولړزېدل. حوصلې یې ماتې شوې او په دې فکر یې خپلې وسلې وغورځولې، چې د داسې زړور انسان ماتول امکان نه لري. دا د ۱٦٤۷ء پېښه وه.

محمد حسنین هیکل (د الاهرام پخواني مسؤل مدیر) لیکلي، چې جمال عبدالناصر چې لومړی ځل روس ته سفر وکړ، نو د هغې زماني وزیر اعظم نکیتا خروشچوف د خبرو اترو په اوږدو کې له لمانځه سره ډېره زیاته لېوالتیا وښودله. دا د ۲۹ اپریل ۱۹۵۸ خبره ده.

«خروشچوف له دې سره ډېر شوق

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده، چې د مسلمانانو د لمانځه صحنه ووینې. کله چې د خروشچوف په کور کې د غرمې له ډوډۍ وروسته ولسمشر ناصر د ماسپښین لمانځه لپاره جومات ته روان و، نو خروشچوف یوه دنیا پوښتنې ترې وکړې. ناصر چې تر ځو پورې په اوداسه لګیا و، خروشچوف په خپله له دسمال سره ورته ولاړ و او ډېر لوی عقیدت او درناوی یې ښکاره کړ.»

د بشرپوهنې نویو څېړنو ښودلې ده، چې د معبود لمانځنه یوه فطري جذبه ده، چې هر انسان یې د پیداینښت له ورځې ورسره راوړې. دا جذبه په یوه شي هم له منځه نه ځي. لمونځ د دغې فطري جذبې د اظهار فطري طریقه ده. داسې ښکارې، چې د لمانځه په ادابو او طریقو کې دا فطري تقاضا په داسې ډول را ټوله شوې، چې د انسان او لمانځه ترمنځ یو ځانګړې تړاو ایجاد شوی او لمونځ د انساني فطرت عملي تصویر ګرځېدلی دی. په جون ۱۹۷۶ء کې یو ځل د یوه نامسلمان کس په کور کې په لمانځه ودرېدم. د کور څښتن وویل، «تاسې مې چې په لمانځه ولیدلئ، په تندي مې خوله را ماته شوه. زړه مې غوښتل چې زه هم در ګډ شم.» دغه ډول تجربه مې په ژوند کې څو، څو ځلې پېښه شوې ده.

زموږ مسؤلیت دی، چې د خدای دین د هغه تر ټولو بندګانو پورې ور ورسوو. په دې اړوند یوه پوښتنه دا ده، چې دا کار په عملي ډول له کوم ځایه پیل کړو او په څه ډول دین د هغوی لپاره د بحث موضوع وګرځوو. په اوسنیو حالاتو کې د دې یو عملي شکل لمونځ ښودلی شو. دا سمه ده، چې د لمانځه «ناسته ولاړه» به ځینو خلکو ته عجیبه غوندې شی ښکارې، هغسې چې په مکه کې له ابو طالب سره پېښه شوې وه. خو دا هم حقیقت دی، چې د ده زوی علي بن ابي طالب په لومړیو کې د لمانځه په لیدو له اسلام نه اغېزمن شوی و، او بیا د اسلام تر ټولو لوی سرتېری ترې جوړ شو.

حقیقت دا دی، چې نورو اقوامو ته د دین رسونې لپاره لمونځ یوه کامیابه ذریعه ګرځولی شو. په لمانځه کې فطري کشش له همېش نه موجود و. مګر د اوسنی زماني د تجربې او مشاهدې مزاج لمانځه ته «ساینسي» ارزښت هم ور ښبلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نن ورځې انسان غواړي، چې د یوه شي تر منلو له مخه یې په عملي شکل پوه شي او پخپله یې تجربه وکولی شي. لمونځ دې اړتیا ته په ډېر کامل شکل سره ځواب وايي. یو انسان چې په لمانځه کې مشغول وي، نو په ډېرې حیرانتیا سره ادا محسوسوي، چې لمونځ یې د دروني اواز ځواب دی. د لمانځه په بېلا بېلو اعمالو کې انسان د خپلو روحاني تقاضو پوره کېدل ویني. د انسان ټول وجود په داسې ډول په لمانځه کې ښکېل وي، ګواکې دی او لوړ حقیقت دواړه په یو بل کې جذب شوي دي. تر دې چې هغه ځوک چې له لرې نه د لمانځه ننداره کوي، هغه هم د لمانځه سپېڅلتیا، عظمت او له انساني وجود سره یې همغږي ته حیران پاتې کېږي. دغه شخص په پرانیستو سترګو ویني، چې د خپل معبود د لمانځنې له دې نه بله بهتره طریقه امکان نه لري.

د اخرت مسئله داسې ده، چې انسان باید د لمانځه په خوا کې ایمان هم ولري. خو د دې کیفیت د موندلو لپاره رسمي ایمان ته اړتیا نشته. یو شخص چې سنجیده وي، له ایمان پرته هم کولی شي، چې په ټاکلي طریقه لمونځ وکړي او د لمانځه له کیفیتونو او خوندونو نه خپله برخه یوسي. د لمانځه دا اړخ په انسان کې یو دعوتي ارزښت ته لاره جوړوي. د مکې تاریخ دا خبره په عملي ډول راته په ډاګه کوي، ځکه په مکه کې د اسلام په ابتدايي دور کې، له قرآن کریم نه وروسته همدا لمونځ د دې ذریعه شو، چې خلک یې دین ته نږدې کړل.

په نورو قومونو کې د دین د خپراوي لپاره په اوسنۍ زمانه کې د نورو کارونو په خوا کې یو کار باید دا هم وکړو، چې په نړیواله کچه د مسلمانو زلمیانو یو تنظیم جوړ کړو. د دې تنظیم مقصد به لمونځ کول او لمونځ ښودل وي. د تنظیم غړي به په ټولو کې ښارونو کې مېشت وي او هره ورځ به یوه داسې پارک ته ځي، چې هلته نامسلمان ښځې او نارینه د تفریح لپاره راځي. دلته به یو دوه ساعته په داسې ډول تېروي، چې د دوی خبرې اترې او ناسته ولاړه به په بشپړ ډول سنجیده او جدي وي. د قرآن کریم ترجمه یا بل داسې کتاب به ورسره وي، چې د نبي کریمﷺ او د صحابوو اخلاقي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ايماني کيسې ولري. دوی به پخپلو کې دغه کتابونه مطالعه کوي. په ارادي ډول به چاته د تبليغ کولو هڅه نه کوي. البته که کوم شخص د درس په حلقه کې کېناسته، نو په ډېر درناوي به يې کېنوي. که پوښتنه يې کوله، نو په ډېره نرمه او سنجيده ژبه به ځواب ورکوي. که ځواب ور معلوم نه وي، نو صفا به ورته ووايي، چې موږ يې په ځواب نه پوهېږو. څېړنه به وکړو او سبا به يې ځواب درته راوړو. د لمانځه او نورو اسلامي لارښوونو په هکله د بېلا بېلو ژبو وړې وړې رسالې به ورسره وي، چې لېواله کسانو ته يې وريا ورکړي. د پارک د دې برنامې مهمه برخه به لمونځ وي. د دې هدف لپاره به غالبا د مازديګر لمونځ ډېر مناسب وي. ټول ځوانان دې په ګډه لمونځ وکړي. لمونځ دې ښه ورو وکړي. داسې دې نه کوي، چې ژر، ژر لمونځ وکړي او سلام واړوي. په څلور رکعته لمانځه کې دې لږ تر لږه شل دقيقې وخت ولګوي. لمونځ دې داسې وکړي، ګواکې په رښتيا د خدای مخې ته ولاړ دي او د خپلې بندګۍ اظهار ورته کوي.

که څو کلونه دا کار پرلپسې په ډېرې چوپتيا او سنجيده توګه وشي، نو خورا ناعادي پايلې به ولري. په جوماتونو کې د لمانځه تحريک د مسلمانانو د اصلاح لپاره ډېر بريالی روان دی. د لمانځه دغه ډول تحريک چې نامسلمانانو ته د دين رسونې په خاطر هم په لاره واچول شي، نو زموږ د مسؤليت دواړه غوښتنې به پوره شي. او که په دنيا کې يې (خدای مه کړه) نتيجه ور نه کړه، نو په آخرت کې به ان شاءالله حتما زموږ شمېر په هغو خلکو کې وي، چې د خدای د مخلوق په وړاندې يې د حق شاهدي ورکړې ده او د مؤمن لپاره همدا بسنه کوي.

دا هم ډېر ضرور دی، چې دا کار په منظم ډول وشي. په دې برنامه کې چې څوک برخه اخلي، هغوی دې په خپله خوښه يو تن «وېناوال» وټاکي. همدا کس دې کتاب لولي او همدا دې د اړتيا په وخت کې خبرې کوي. نور ټول دې غلي ناست وي او د وېناوال لپاره دې په زړه کې دعا کوي، چې الله تعالی يې مرستندوی شي او د ده له ژبې دې يوازې د حق او خير خبرې ووځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صحابوو د دور مدرسې

آرتر کیت (۱۹۵۵ – ۱۸٦٦) د مصر د لرغوني تاريخ له مطالعې وروسته ليکلي دي، چې «مصر د مسلمانانو تورې نه دی فتح کړی، قرآن فتح کړی دی.» همدا خبره د اسيا او افريقا د هغې ټولې سيمې په تړاو هم سمه ده، چې نن ورځ يې موږ په اسلامي نړۍ پېژنو. داسې ولې وشول چې دې ټولو قومونو نه يوازې خپل مذهب بدل کړ، بلکې خپله ژبه يې هم بدله کړه او اسلامي ټولنه کې شامل شول؟ ځواب دا دی، چې د مدرسو له لارې. د لومړني دور مسلمان عربان چې په شاوخوا مملکتونو کې خپاره شول، نو هلته يې د اسلامي رسالت د مرکز په توګه ځای، ځای مدرسې جوړې کړې. په دې مدرسو کې به خلکو ته عربي ژبه تدريسېده او قرآن او حديث به ورښوول کېدل. له دې مدرسو نه به چې څوک فارغ شول، هغوی به خپلو سيمو ته لاړل او هلته به يې هم همداسې اداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

رامنځته کړې. د مدرسو په بنسټ د کار دغه تګلاره وه، چې په یوه پېړۍ کې یې د هغه وخت د اباديې دنیا په لویه برخه کې مذهب، تمدن او ژبه بدله کړه.

قرآن یوه تلپاتې معجزه ده. د کایناتو خالق د دې کتاب له لارې له خپلو بندګانو سره خبرې کړې دي. قرآن په دې دنیا کې د خدای او بنده ترمنځ د اتصال کړی ده، دا کتاب زړونه تودوي او شعور را وینښوي. د دې کتاب لوړ مضامین او اسماني ادب دومره اغېزناک دی، چې هر هغه شخص چې په قرآن کریم ځان پوه کړي، نو د دې کتاب صداقت ته یې سر ټیټېږي. دغه راز د پیغمبر ﷺ سیرت او د صحابوو حالات د بشري تاریخ یوه هیښوونکې انقلابي پېښه ده، چې د انسان ژوند ته د حرارت بښلو خورا ډېر ځواک لري. د اولنې دور مدرسې همدغو شیانو ته د ژوند ورکولو اداري وې. په دې مدرسو کې به د عربي ژبې له زدکړې وروسته انسان له قرآن او حدیث سره یو ځای شو او بیا به انسان د ایمان او حرارت له دې خزانو نه نېغ په نېغه د خپل دین په زدکړه لګیا شو. دیني علم به د ده لپاره د پیغمبر او صحابوو په مجلسونو کې د ناستې په معنا و. د خدای کتاب به د ده د فطرت د وینښتیا چاره کوله. د پیغمبر او صحابوو انقلابي سیرتونو به یې په زړه کې د عمل لمبې بلې کړې وې. په دې سره به د ژوندیو انسانانو یو داسې لښکر چمتو شو، چې د خدای لپاره د ژوند او د خدای لپاره له مرګ پرته به په بله هېڅ خبره نه پوهېدل.

نن ورځ د مدرسو شمېر تر پخوا ډېر زیات شوی دی، خو نن ورځ د مدرسو هغه ګټې نه لیدل کېږي، چې په اولني دور کې یې لیدل کېدلې. د دې وجه دا ده، چې اوسنی مدرسې د خپل سټرکچر له مخې له هغو مدرسو سره ډېر فرق لري، چې صحابوو او تابعینو جوړې کړې وې. د اوسني عصر په مدرسو کې دیني علم د یوه فن حیثیت خپل کړی دی. قرآن د دې لپاره نازل شوی و، چې په لوستو یې د انسان د بدن وېښته ودرېږي او زړونه د خدای په یاد کې ولړزېږي، خو د اوسنیو مدرسو په نصاب کې قرآن کریم صرف ضمني حیثیت اخیستی دی. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر سیرت او د صحابوو حالات چې په بشري تاریخ کې د اورشیندونکو حیثیت لري، په دې مدرسو کې اصلاً نه لوستل کېږي. زموږ په مدرسو کې د احادیثو او اثارو ځای یوازې دا دی، چې د هغو پر بنیاد د فقهي پر یو څو له ځانه جوړو شویو مسایلو لایتناهي بحثونه وشي. په دې سربېره هغه فنون، چې «د علوم آلیه» په نوم تدریسېږي، هغه دومره وراسته او له وخته تېر دي، چې له دې پرته یې بله هېڅ ګټه نشته، چې په انسان کې ذهني جمود او بې معنا موشګافۍ وروزي. د اسلامي مدرسي فضا باید د الله تعالی له عظمت نه سرشاره وي. مګر زموږ اوسني تعلیمي بنستونه د زوال په هغه نکته کې ولاړ دي، چې هر یوه د ځان لپاره ځینې لویان او اکابر پنځولي دي او د مدرسې ټول فعالیتونه یوازې د همدغو لویانو د لویي په اړه درسونو او بحثونو ته ځانګړې شوي دي. په داسې حالت کې به څرنګه شوني وي، چې دلته دې خلک د ایمان د تودوخې درس واخلي، دلته دې اعلی انساني شخصیتونه جوړ شي. دلته دې له خدای او اخرت نه وېرېدونکي انسانان پیدا شي، دلته دې د اسلام هغه سېلاب را پورته شي، چې د اولني دور په مدرسو کې را پورته شوی و او په ټول عالم خپور شو.

اړتیا ده، چې یو ځل بیا د اولني دور په تګلاره مدرسې جوړې شي او د هغو په مټ د امت د اصلاح کولو غم وخوړل شي. د دې مدرسو نصاب باید ساده او غیرفني وي. د اوسنیو حالاتو له مخې دغه نصاب په څلورو مرحلو وېشلی شو:

لومړۍ مرحله: عربي ژبه او قرآن.

دوهمه مرحله: حدیث، نبوي سیرت، د صحابوو حالات، اسلامي تاریخ او داسې نور (په عربي ژبه)

درېیمه مرحله: نړیوالې ژبې، نور مذاهب او د هغو تاریخ. معاصره فلسفه، مهم ساینسي معلومات

څلورمه مرحله: په یوه اسلامي موضوع کې تخصصي څېړنه (په عربي ژبه یوه مقاله لیکل)

که په دې طرز یوه مدرسه په ښه معیار جوړه شي، نو بې له شکه چې دا به په اوسني دور کې تر ټولو لوی کار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي کار د قرآني علومو احياء ده

پر دې خبره تل وير کېږي، چې د ټولو اسلامي علومو د درس او تدريس اصلي مقصود قرآن و او نور ټول علوم د قرآن لپاره د ابزارو او وسايلو په ځای وو. خو د فضايي ستورو ځېرونکی د دوربين په جوړولو کې دومره غرق تللی و، چې اسمان ته يې سترګې اړولو ته هېڅ فرصت ونه مونده. ياني معقولات، فلسفه او کلام اصلي مقصود وګرځېدل او قرآن او قرآني علوم له يوې مخې له پامه وغورځېدل.

بيا خبره تر دې ځايه وغځېده، چې دا لورى هم نه ليدل کېده،

چې زموږ د مدرسو اصلي موخه څه ده. زموږ په مدرسو کې د پخوانيو معقولاتو متنونو او شرحو خو د ډېر بوج له لاسه د زده کوونکو ذهنونه فلج کړي دي، مګر د قرآن او قرآني علومو لپاره بيا د جلالين او بيضاوي يوازې په څو اجزاوو بسنه شوې ده. نو آيا د دې کتابونو په مټ له قرآن او د قرآن له علومو او معارفو سره رښتينې مناسبت امکان لرلی شي؟

څو معاصرين

فيروز شاه تغلق - شيخ نصير الدين چراغ دهلوي

سلطان محمد شاه بهمني - شيخ زين الدين

بابر پاچا - شيخ عبدالقدوس ګنګوهي

اکبر پاچا - ملا عبدالنبي

جهانګير - شيخ احمد سرهندي

احمد شاه ابدالی - شاه ولی الله دهلوي

نظام حيدر آباد - شيخ حسين احمد مدني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځوس کاله پخوا خبره ده، چې په ټوله دنیا باندې د اروپا د مسیحي قومونو غلبه وه. په قاهره کې له عیسوي مبلغ واټسن نه چا پوښتنه وکړه «له څومره وخت راهیسې تاسې د عیسوي تبلیغ په ډګر کې کار کوئ؟» پادري ځواب ورکړ، «له پنځوس کاله راهیسې.» بله پوښتنه یې ترې وکړه «په دومره کلونو کې څومره مسلمانانو عیسویت منلی دی؟» پادري وویل «شاوخوا یو نیم سل.» او بیا یې سمدستي وویل «خو تاسې باید بیدار اوسئ.»

د سایل لپاره د پادري دا جمله ډېره له اتکل لرې وه. ترې ویې پوښتل «له دې خبرې دې مطلب څه دی؟» پادري ځواب ورکړ، «مسلمانان لومړی د مادي ګټو لپاره عیسویان کېږي او بیا د مرګ په وخت کې بېرته توبه کوي.»

همان ورق که سیه شد مدعا این جا است

د افریقایي ریاست ګابون ولسمشر البرټ ناړو بانګو (زوکړه ۱۹۳۵) په سپتمبر ۱۹۷۳ء کې اسلام ومانه. اوسمهال دا دول خبرونه په دوامداره توګه را روان وي، چې نه یوازې عامه طبقه، بلکې د ممتازې طبقې غړي هم د اسلام رښتینولی ته غاړه ږدي. اتیشي تناکا د جاپان د پولیسو مدیر و. له تقاعد وروسته یې سیاست ته مخه کړه او د پارلمان د غړي په حیث وټاکل شو. دی په اکتوبر ۱۹۷۵ء کې د توکیو اسلامي مرکز ته ورغی او د شهادت کلمه یې وویله او د اسلام منلو اعلان یې وکړ. بناغلی ټامسن د امریکا یودېرش کلن خبریال دی، ده فارسي ژبه هم زده کړې او د فلبرایټ بورسیو له لارې له یو کال راهیسې په افغانستان کې اوسي او د مولانا روم مثنوي انګریزي ژبې ته ترجمه کوي. په خوا کې یې د قرآن کریم ترجمه ولوسته، اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب يې ور مطالعه کړ او له اسلام نه ډېر زيات اغېزمن شو. په ١٦ اپرېل ١٩٧٦ء کې په اجمير کې مسلمان شو. اوسنی اسلامي نوم يې د ځان لپاره معين الدين ټامسن غوره کړی. په ده باندې د شهادت کلمه د شاهجهاني جومات د خواجه صاحب په درگاه کې مولانا محمد يحيی صاحب تېره کړه.

په اوسني عصر کې د مسلمانانو بې شمېره غورځنگونه را پورته شوو. تر دې چې د دې غورځنگونو غوغا تر اسمانونو پورې ورسېده. خو دې ټولو غورځنگونو هغه ايکي يو کار ونه کړ، چې خدای تر ټولو ډېر دوی ته ور له غاړې کړی و؛ ياني د خدای دين د هغه تر ټولو بندگانو پورې رسول. خو بيا هم د مسلمانانو له هځو پرته د فطرت دين په خپل سر د خلکو زړونو ته لاره کړې او يوه ورځ هم داسې نه تېرېږي، چې د دنيا په يوه گوټ کې دې دا واقعه پېښه نه شي، چې د الله تعالی کوم بنده دې د خدای دين ونه مني.

مسلمانانو خو دومره هم ونه شو کړای، چې يوه داسې اداره رامنځته کړې، چې د دې نوو مسلمانانو شمېر او احصائيه را ټوله او خپره کړې. مگر د نړيوالو مذهبونو اداري په دې وروستيو کې ځينې شمېرې خپرې کړې دي. په دې کې ښودل شوي دي، چې له ١٩٧١ء نه تر ١٩٧٥ پورې په پنځو کلونو کې شاوخوا پنځه سوه زره کسانو اسلام منلی دی. دا شمېرې يوازې د اروپا او امريکا په اړه دي. په افريقا کې د مسلمانانو وروسته پاتې والی او د عيسوي مبلغينو په هيبنووونکو هلو ځلو سربېره د عيسوي کېدونکو وگړو په پرتله د اسلام منونکو شمېر څو چنده ډېر دی. د الستربټيډ اوونيزې ورځپاڼې مسؤل مدير خوشونت سينگ افريقا ته د خپلې دورې د ياداښتونو په ترځ کې ليکلي دي:

«د کينيا او يوگنډا په وروستي سفر کې مې د عيسويانو او مسلمانانو له هغو تبليغي هڅو ځان خبر کړ، چې د نيگرو قبايلو په منځ کې رواني دي. عيسويانو دا منلې ده، چې د برده فروشه مسلمانو عربانو په تړاو د منفي خاطراتو باوجود د افريقا په توريوستکو کې د اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

منونکو وګړو شمېر له عیسوي کېدونکو څخه ډېر زیات دی.» (الستریټید اوونیزه، هند – ۷ جولای ۱۹۴۷ء، ۲۷مخ)

سره له دې چې موږ دقیقې شمېرې په لاس کې نه لرو، خو په دې کې هېڅ مبالغه نشته، چې نن ورځ هم له کومو خاصو تبلیغي هلو ځلو پرته په ټوله دنیا کې چې څومره خلک مسلمانېږي، د هغو شمېر په کال کې له دوه سوه زره نه هم زیات دی. که له دې نویو مسلمانانو سره اړیکې ونیول شي او دا معلومات ترې واخیستل شي، چې د اسلام له کومې ځانګړتیا اغېزمن شوي دي او بیا د همدې معلوماتو په رڼا کې په نړیواله کچه د اسلام د خپراوي لپاره طرحه جوړه شي، نو یوازې په لسو کلونو کې د اسلام د سرلوړۍ هغه خوب په حقیقت بدلولی شو، چې له نورو لارو یې له دوو سوو کلونو راهیسې د ترلاسې هڅې کوو، خو لاسته نه راځي.

ټوکه

شیخ سعدي شیرازي (۱۲۹۲ – ۱۱۹۳) د خپل ژوند لویه برخه د بې وسۍ په حال کې د درویشانو غوندې په سفرونو کې تېره کړه. یو ځل دمشق ته لاړ، هلته یې له خلکو سره په کومه خبره خفګان راغی، نو د فلسطین دښتې ته یې مخه کړه. هغه زمانه د صلیبي جګړو زمانه وه. په فلسطین کې عیسویانو ونیوه او د طرابلس الشرق (لبنان) په سیمه کې یې له نورو بندیانو سره د خندق کیندنې کار ته ودراوه. سعدي په پټه خوله دا خوارۍ ګاللې. ډېره موده وروسته د حلب یو مخور کس له دې ځایه تېرېده. هغه شیخ سعدي پېژانده. هغه چې شیخ سعدي په دې حال ولیده، ډېر زیات خفه شو. نو فرنګیانو ته یې لس دیناره ورکړل او له ځانه سره یې حلب ته روان کړ. هلته یې په ډېر درناوي په خپل کور کې وساته او یو بل احسان یې دا پرې وکړ، چې خپله لور یې د سل دیناره مؤجل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهر په بدل کې شیخ سعدي ته ور په نکاح کړه. خو دغه ښځه ډېره بداخلاقه او ژبوره وه او شیخ صاحب یې ډېر زیات پرېشانه کړی و. یوه ورځ یې ښځې د پیغور په ډول ورته ویل، «ته هماغه یې چې زما پلار په لس دیناره اخیستی و.» شیخ سعدي سمدستي ورغبرگه کړه،

«هو زه هماغه یم، چې پلار دې په لس دیناره واخیستم او بیرته یې په سل دیناره په تا خرڅ کړم.»

نوې نړۍ

د شلمې پېړۍ اتمه لسیزه د هیښوونکو بدلونونو شاهده وه. د تېلو څواک، چې درې څلورمه برخه یې تر اسلامي نړۍ لاندې وه، را ښکاره شو او د نړۍ اقتصادي او سیاسي نقشه یې ور بدله کړه. امریکا د خپل بهرني سیاست بدلولو ته اړ شو، د جاپان معجزوي صنعتي پرمختگ په ټپه ودرېده. برتانیه چې یو وخت پر منځنۍ ختیځ واکمنه وه، نن ورځ یې د منځنۍ ختیځ له هېوادونو نه پوروته اخیستل، او داسې نور. نیوز ویک (نیویارک) مجلې په ۱۸ فروري ۱۹۷۴ء کې په یوه ځانگړې مقاله کې لیکلي و،

The mountain, at last, is coming to Mohammad.

پورتنۍ جمله خپل شالید لري. له

چې په اوومه میلادي پېړۍ کې اسلامي پوځونو ټوله عربي خاوره ونیوله، تر څو د محمد پیغام په‌کې خپور کړي. له هغه را وروسته دا لومړی ځل و، چې عربانو په خپل تاریخ کې دغه ډول کامیابي خپله کړې وه. په یوه زمانه کې که ټولې لارې روم ته ورغلې وې، نو نن ورځ ټولې لارې ریاض ته ورغلې دي. ریاض ته هره ورځ د لویدیځو قومونو استازي ور روان دي او د نوې نړۍ له قارون (شاه فیصل) سره لیدنې کتنې کوي. له دې ډول خبرو وروسته امریکایي مجلې دا منلې وه، چې

صلیبي جگړو وروسته چې په اروپا کې مسیحي قومونو په دې مقصد فرضي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسي اختراع کړې، چې د اسلام پیغمبر «دروغجن پیغمبر» ثابت کړي، نو په دې کیسو کې یوه خودساخته کیسه دا هم وه، چې په لودیځ ادب کې د یوه متل تر حده مشهوره شوه. فرانسیس بیکن (۱۵٦۱ – ۱٦۲٦) په خپله یوه مقاله «جرأت» کې لیکلي و، چې «یو زړور انسان هم د محمد غونډې معجزې بیا بیا ترسره کولی شي. محمد خلکو ته دا یقین ورکړی و، چې که دی غره ته اشاره وکړي، نو غر به هم د ده په لور ور وخوځېږي. خلک د دې معجزې لیدو ته را ټول شول. محمد غره ته وویل، چې زما خواته راشه، خو غر ونه خوځېده. ده بیا بیا خپله تکرار کړه. خو غر چې یوه ذره هم ونه ښورېده، نو محمد هېڅ خجالت نه شو. او بیا یې وویل: «که غر د محمد خواته نه شي را خوځېدلی، نو محمد خو د غره خواته ورتللی شي.»

حقیقت دا دی، چې نن ورځ نړۍ له ډېر چټک بدلون سره مخ ده. او که موږ له ژور لیده ورته وګورو، نو د دې بدلون مخه هماغه لور ته اوښتې ده، چې امریکایي مجلې د ټوکې په توګه په دې ټکو کې ښودلې دی «بلاخره، غر محمد ته ور روان شو.»

د ملتونو ټولنه لومړی په ۱۹۲۰ کې په جینوا کې منځته راغله. په ابتدا کې یې روس او امریکا غړیتوب ترلاسه نه کړ. په دوهم ځل په ۱۹۴۵ء کې د ملګرو ملتونو سازمان منځته راغی، چې لایحه یې په ماسکو کې ترتیب شوه او امریکا یې دایمي غړیتوب ترلاسه کړ. که څه هم اوس د یوه نوي نړیوال سازمان د جوړېدو امکان په سترګو نه ښکاري، خو د ملګرو ملتونو سازمان ډېر په چټکتیا سره د یوه بل انقلاب په خوا رهي ده.

د ملګرو ملتونو د جوړېدو په وختونو کې وضعیت داسې و، چې د اسیا او افریقا په ډېره برخه غربي ځواکونه مسلط و او همدا ځواکونه د هغو سیاسي استازي و او په دې ډول د نړیوالې ټولنې په سازمان کې غربي قدرتونو غلبه ومونده. افریسیایي قومونو چې خپلواکي ترلاسه کړه، نو یوه دریمه نړۍ منځته راغله او نړیواله ټولنه کې د دوی د پراخه استازیتوب له امله هغو قومونو ته د ملګرو ملتونو په عمومي شورا کې لوی اکثریت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکول شو، چې د ملګرو ملتونو د جوړېدو په وخت کې له مستقیم استازيتوب بې برخې و. په ۱۹۴۵ء کې ملګرو ملتونو یوولس غړي هیوادونه درلودل، خو په ۱۹۷۵ء کې یې شمېر ۱۴۰ ته ورسېده.

په دې سره د انډول پخوانی کنګل مات شو. په ۱۹۷۱ء کې چې د امریکا د خوښې خلاف د فارموسا په ځای کمونیست چین د چین په استازيتوب ومنل شو، نو دا ښکاره شوه، چې اوس پر نړیوال سیاست د غربي قدرتونو کلي غلبه مخ په ختمېدو ده. بیا په اکتوبر ۱۹۷۳ء کې د عرب – اسرائیل له جګړې وروسته د عربانو له لوري د تیلو د جزوي مقاطعې او د تیلو د بیو لوړوالي دا خبره خپل وروستي حد ته ورسوله او اوس خبره دې ځای ته راغلې، چې د سولې نړیوالي شورا سربېره د ملګرو ملتونو په ټولو غونډو کې د غربي قدرتونو له موجودیت سره، سره ټولې پرېکړې د عربانو په ګټه کېږي. امریکا ګواښ وکړ، چې که «د بلاک رایه اچونې» پروسه دوام وکړي، نو ډېر سخت ګامونه به واخلي. خو کله یې چې دغه ګواښ ګټه ونه کړه، نو په سپتمبر ۱۹۷۵ء کې امریکا یونیسکو ته خپله کلنۍ ۲۲ میلیونه ډالره مرسته ودروله. ځکه له دې اداري نه اسرائیل ویستل شوی و. خو تر دې اقدام وروسته عربانو سمدستي یونیسکو ته د ۲۵ میلیونه ډالرو مرستې د ورکړې اعلان وکړ.

په نړیوال سیاست کې یو نوی دور پیل شوی دی. د ملګرو ملتونو له لوري عربي ژبې ته د شپږمې نړیوالې ژبې ځای ورکول او د عربانو په مقابله کې اسرائیل او د اسرائیلو د ملاتړي امریکا ناندریز دریځ ته رسېدل دا راته ښیي، چې هغه ورځ لرې نه ده، چې د ملګرو ملتونو مخ له «لویدیځ» نه «ختیځ» ته را واوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم ګام هېڅ کله سمې پايلې ته نه رسېږي؛ که د دې ګام اخیستونکی ډېر مخلص او مقدس انسان هم وي

مولانا حمید الدين فراهي (۱۹۳۰ – ۱۸۶۳) د لوړې درجې محقق او مفسر و. دی په اردو سربېره، په عربي، فارسي، انګريزي او عبراني ژبو هم ډېر ښه پوهېده. په تقدس، اخلاص او د سنتو په پيروي کې د اکمال تر درجې رسېدلی و. «اردو پوهنتون» چې په بلاخره يې د جامعه عثمانيه (حيدرآباد) جامه واغوسته، په اصل کې د ده د ذهن تخليق و. خو وروسته زماني او مکاني واقعيتونو د ۱۹۴۷ له انقلاب وروسته دې اداري ته د پای ټکی کېښوده. په اسلامي نړۍ کې د ذهني انقلاب په موخه مولانا فراهي په عربي ژبه د خپل تفسير «نظام القرآن» په ليکلو لاس پورې کړ، خو له بشپړولو مخکې يې له دې نړۍ نه سترګې پټې کړې. ده د شريعت پر بنسټ د سياسي نظام جوړول د مسلمانانو اصلي اجتماعي مسؤليت باله. مولانا فراهي د «ملکوت الله» په نوم پر دې موضوع په عربي ژبه يوه رساله هم وليکله او دا خبره به سمه وي، چې د جماعت اسلامي «حکومتِ الهيه» تر يوه بريده د همدې افکارو يوه عملي بڼه وه. خو په هندوستان، پاکستان او بنګله دېش کې دغه جماعت د حالاتو له غره سره د ډېر تصادم په پايله کې اوسمهال د زوال په حالت کې دی. دغه ډول نور هم ډېر سياسي تنظيمونه د طوفانونو غونډې را پورته شوو او د حباب غونډې يې کاسه نسکوره شوه.

د مولانا فراهي ډېر خاص شاګرد مولانا امين احسن اصلاحي د خپل استاد د ژونديک په ترڅ کې ليکلي، «په عليګړ کې مولانا د انګريزي او نورو علومو په خوا کې په ډېرې لېوالتيا سره نوې فلسفه هم ور مطالعه کړه. په دې زمانه کې د عليګړ د فلسفې استاد مشهور انګريز ختيځپوه ډاکتر آرنلډ و. مولانا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفي زدکړه خو له آرنلډ نه کوله، خو له ده نه ډېر خوشاله نه و. مولانا آرنلډ صاحب ته هم د هماغه سیاسي ډګر د یوه لوبغاړي په سترګه کتل چې انګرېزانو په علیګړ کې خپور کړی و. د علیګړ حلقې د ډاکټر آرنلډ صاحب د کتاب «د اسلام تبلیغ» ډېره زیاته ستاینه کوله. خو مولانا د دې کتاب ډېر سرسخت مخالف و. ده به ویل، چې دا کتاب په مسلمانانو کې د جهادي روحیې د وژلو لپاره لیکل شوی دی.» ترجمه قرآن مجید، ١٦ مخ.

د نولسمې پېړۍ په دوهمه نیمه او د شلمې پېړۍ په اولنۍ نیمه کې یوه ډله مفکرینو سر راپورته کړ، هغوی ټولو شاوخوا همدې ته ورته فکرونه لرل. همدا وجه ده، چې په دې دور کې لوی لوی تحریکونه را پورته شوو، خو دې ټولو تحریکونو ته د اسلا د احیاء یوازنۍ لاره سیاسي انقلاب ښکارېدله. د دنیوي پایلو تر بریده دا ټول تحریکونه ناکامه و، خو تر دې لوی زیان یې دا پېښ کړ، چې له ناکامي وروسته دې ډول خلکو ته اوس یو کار هم د کولو لپاره په نظر نه ورځي. دغه تحریکونه له اسماني ارادو سره را پورته شوي وو، خو اوس د بې باوري او ماتو حوصلو درجې ته را غورځېدلي او په پوره ډاډ سره دا خبره کولی شو، چې هغه ځواک او شتمني چې دوی په سیاسي جهاد کې ولګوله، که یې د دعوت او تبلیغ په هغو غیرسیاسي لارو کې لګولې وای، چې «د اسلام تبلیغ» په کتاب کې یې یادونه شوې ده، نو د اسلامي احیاء خوب به نن ورځ په واقعیت بدل شوی و.

د دې دور د مفکرینو لویه تېروتنه دا وه، چې قتال او سیاسي حرکتونه یې د شریعت له جهاد سره اشتباه کړل. د مسلمان امت جهاد، دعوت دی؛ نه قتال او سیاست بازي. دا خبره په قرآن کریم کې خورا څرګنده راغلې ده. خو د دې دور د مجاهدینو پښه ډېره زیاته وښویېده. پایله یې دا شوه، چې له یوې پېړۍ راهیسې دوی د سیاست په ډګر کې قربانۍ ورکوي، او یو چا هم دا اصلي اړتیا ونه پېژندله، چې د حق دین د پیغام لپاره باید د دعوت او تبلیغ فعالیتونه په لاره واچول شي. که دا فکر ورسره وای، نو د دعوتي طرز ادبیات به یې پنځولي و. د دعوتي طرز تنظیم به جوړ شوی و. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوتي طرز فعالیتونو لپاره به پلان گذاري کېدله. په اوسني دور کې د دعوت الی الله لپاره ډېر زبردست امکانات پیدا شوي دي. خو دا ټول امکانات او فرصتونه بې کاره پراته دي او ټول خلک د سیاسي قربانیو له بیرغ سره له دې دنیا نه روان دي.

د دې غمناکې تېروتنې جبران دا دی، چې پر دعوتي بنیادونو له نوي سره کار پیل شي. یوازې دعوت او تبلیغ په دنیا او آخرت کې سرلوړي او بریا را په برخه کولی شي. له دې پرته ټول کارونه د «خسر الدنیا و الآخرة» مصداق دي.

ناسم گام هېڅ کله سمې پایلې ته نه شي رسېدلی، ان که یې تر شا د مخلصو او پاکو خلکو ډېر لوی شمېر هم را ټول وي.

یوه پرتلنه

صوفي نذیر احمد کشمیری

که د بودا له مړینې ۲۰۰ کاله وروسته اشوک بودایي مذهب نه وای منلی او د حضرت مسیح له دې دنیا نه له تلو ۳۵۰ کاله وروسته قسطنطین پاچا عیسویت ته غاړه نه وای اېښې، نو ډېر امکان نه برېښي، چې دغو مذهبونو به کوم تاریخي حیثیت خپل کړی وای او شاید دواړو مذهبونو به د خپل وخت د نورو مذاهبو (برهمن ایزم او یهودیت) د افراط او تفریط په خلاف د را پورته شویو ډلو نه ډېر ارزښت نه وو موندلی. خو که اسلام په خپله ابتدايي بڼه د سلو کلونو لپاره د فعالیت فرصت موندلی وای، نو په کومه بڼه چې وروستي پیغمبر حضرت محمد ص د دې دین بنیاد ایښی و، چې یوازې د حضرت ابو بکر او حضرت عمرؓ د خلافتونو تر پای ته رسېدو پورې په خپل حال پاتې و، نو دا خبره په ډېر ډاډ سره کولی شو، چې ښايي د دنیا لویه برخه به مسلمانه شوې وه او د «کان الناس امة واحدة» عملي انځور به څوارلس سوه کاله مخکې لا لیدل شوی و. خو د ملوکیت د زماني دوام اسلامي ملت د «کنتم خیر امة اخرجت للناس» او «لتکونوا شهداء علی الناس» له مقام نه را وغورځاوه او د یوه دنیوي ملت په توگه یې کټ مټ د بني اسرائیلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او برهمنو غونډې د پېنټپالنې، حسد، کينې او نفرتونو قرباني کړ. د دې بدبختۍ لومړنی مسؤوليت خو د بنو اميه غاړې ته ور لوېږي او وروسته بيا بنو هاشم تر نن ورځې پورې دې بدبختي ته د بقا وزرې ورکړې. ګواکې هغه ملوکيت چې بودايت او عيسويت يې په نړيوالو اديانو بدل کړل او په ټوله دنيا کې يې وځلول، هماغه ملوکيت د اسلام د نړيوالتوب پر وړاندې تر ټولو لوی خنډ وګرځېده.

په دې سربېره، دا هم يوه غمناکه پرتلنه ده، چې مسيحي راهبانو خو د کشف، رؤيا او الهام په مټ د خپل دعوت لوری له بني اسرائيل نه د ټولې نړۍ په خوا بدل کړ، مګر د اسلامي ملت د کشف او رؤيا خاوندانو د خپلو کشفياتو او رؤياوو په مټ اسلامي ملت له خپل نړيوال رسالت نه منحرف کړ او د يوه داسې باطنيت لوري ته يې ور مخه کړه، چې په امت کې يې نړيوال اختلافونه وزېږول او د خوب او خيال يوه بېله نړۍ يې ودانه کړه.

شاته تګ هم کله نا کله لوی اقدام وي، خو پر دې يوازې د لويو زړونو خاوندان پوهېږي

د نبي کريم ﷺ له وفات (۱۱هـ) وروسته تر شلو کلونو پورې اسلامي فتوحات ډېر برلاسي روان وو. هره مياشت به د يوې لويې سيمې د فتحې خبرونه راتلل. خو د دريم خليفه د شهادت (۳۵هـ) له لاسه چې خپلمنځي جګړې پيل شوې، نو شاوخوا تر لسو کلونو پورې د فتوحاتو لړۍ ودرېده. هغه شخص چې دغه بنده دروازه يې بېرته پرانيسته، حضرت امام حسن رض و. په ۴۱هـ کې له خلافت نه تېرېدل په سترګو کې د عمل له ميدان نه د شاته تلو پرېکړه وه. خو دې شاته تګ د اسلام په تاريخ کې د اقدام او عمل نوي فرصتونه وزېږول.

حسن بن علي بن ابي طالب د دريېم هجري کال په شعبان کې نړۍ ته راغی. په ۵۰م هجري کال ربيع الاول کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې نړۍ سره مخه ښه وکړه. دی د خپل پلار د شهادت په وخت کې ۳۷ کلن و. د ده پلار حضرت علي﵁ په ۴۰م هجري کې د روژې میاشتې په اوولسمه په کوفه کې په شهادت ورسېده. دا مهال یوازې عراق او ایران د حضرت علي﵁ په خلافت کې پاتې و. له دې نه علاوه په یمن، حجاز، شام، فلسطین، مصر او داسې نورو سیمو کې د امیر معاویه واکمني وه. د حضرت علي﵁ د خلافت په سیمو کې هم ډېر خلک د پردې تر شا د ده مخالف و. د حضرت علي له شهادت وروسته خلکو له امام حسن سره د خلافت بیعت وکړ، په دې چې حسن د حضرت علي﵁ مشر زوی و.

حضرت حسن د حالاتو نزاکت ته په کتو د خلافت مسؤلیت ته اوږې ورکړې. خو دا چې د اقتدار هوس ورسره نه و، نو ډېر ژر دا ورته روښانه شوه، چې په اوسنیو حالاتو کې په خلافت ټینګار کول به یوازې د ملت د ماتوالي په معنا وي. یو ځل حضرت حسن د یوه واقعبین انسان په حیث خپل کشر ورور حضرت حسین ته ویلي و، چې «زه پوهېږم چې نبوت او خلافت دواړه زموږ په کورنۍ کې نه شي سره یو ځای کېدلی.»

د همدې نزاکت له امله یې د بیعت په وخت کې له خلکو دا لوظ اخیستی و، چې «زه چې له چا سره جنګېږم، تاسو به ورسره جنګېږئ؛ او زه چې له چاسره سوله کوم، تاسو به ورسره سوله کوئ.»

له حضرت علي﵁ نه وروسته د کوفې خلکو حضرت حسن خپل خلیفه وټاکه. بلې خواته د حضرت امیر معاویه لپاره د حضرت علي﵁ له دې دنیا نه تلل یو ډول د ده پرمخ د لارې د خلاصېدو په معنا و. نو څرنګه یې چې د حضرت علي د شهادت خبر واورېده، د ځان لپاره یې د «امیر المؤمنین» لقب غوره کړ او پرېکړه یې وکړه، چې پاتې اسلامي سیمې (عراق او ایران) هم د خپلې واکمنۍ په قلمرو کې ور ګډې کړي. امیر معاویه د بیعت له تجدید وروسته له شپېته زره لښکر سره له دمشق نه کوفې ته حرکت وکړ. کوفې ته له ننوتو دمخه یې امام حسن ته پیغام واستوه، چې له جګړې نه بهتره ده، چې تاسو له ماسره سوله وکړئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ما د وخت خليفه ومنئ. له امام حسن سره هم دې وخت کې شپېته زره لښکر و، چې د جګړې لپاره اماده و. خو امام حسن دا اړينه وليدله، چې مسلمانان له خپل منځي وينو تويولو څخه وژغوري. ده د خلافت له حق نه لاس واخيست او يوازې له شپږ مياشتې خلافت وروسته يې د امير معاويه په لاس د کوفې په جومات کې بيعت وکړ.

د امام حسن د جذباتي ملاتړو لپاره دا «ذلت» د زغملو نه و. هغوی د دې پرېکړې پر خلاف ډېره زياته غوغا وکړه. امام حسن ته يې د عار المسلمين (د مسلمانانو پېغور) خطاب وکړ، ويې ويل چې امام حسن کافر شوی دی، کالي يې ور څيرې کړل، تر دې چې د توري ګوزار يې پرې وکړ. خو امام حسن په هېڅ حال کې هم د مقابلې او مبارزې سياست ته زړه ښه نه کړ. او ويې فرمايل:

«خلافت که د معاويه بن ابو سفيان حق و، نو هغه ته ورسېده. او که زما حق و، نو ما هغه ته ور وباښه.»

د يوه تن د شاتګ پايله دا شوه، چې د مسلمانانو خپلمنځي اختلاف، په خپلمنځني نظم او نظام بدل شو او ۴۱ هجري کال چې په اسلامي تاريخ کې به يې د صفين او جمل له جګړو وروسته د دريمې ستري وينلړلې جګړې نوم په برخه شوی و، په عام الجماعت وبلل شو او د اختلاف کال د اتحاد په کال بدل شو. د مسلمانانو هغه ځواک چې په خپل منځي جګړو کې به له منځه تللی و، د اسلام د دعوت او تبليغ په هڅو کې وکارول شو. حقيقت دا دی، چې کله نا کله شاتګ اصلاً د مخکې تګ په معنا وي، خو ښايي ډېر کم خلک به په دې حقيقت پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب نړۍ

د اوسني عصر په هندو مفکرینو کې سوامي ویویکانند (۱۹۰۲ – ۱۸۶۳) یو مشهور نوم دی. ده په ۳۹ کلنۍ کې ډېر ژر له دې نړۍ سترګې پټې کړې. خو ویویکانند هغه لومړنی شخص و، چې په انګریزي ژبه کې یې هندو فلسفه تشریح کړه او په غربي نړۍ کې یې د یاد اسیایي مذهب د تبلیغ ابتدایي بنیادونو کېښودل. تر دې پخوا پخپله په غرب کې هم داسې مفکرین را پورته شوي و، چې غرب یې له هندو فلسفې سره اشنا کړ، چې په مثال کې یې شوپنهاور (۱۸۶۰ – ۱۷۸۸)، ایمرسن (۱۸۸۲ – ۱۸۰۳) او میکس مولر او داسې نور یادولی شو. خو پخپله د هند له لوري په دې ډګر کې لومړنی د یادونې وړ نوم ویویکانند دی. په ۱۸۹۴ کې دی د شیګاکو پارلمان ته ورغی او د یوه اجنبي مذهبي مشر په حیث ودرېده او خپله وینا یې په دې ټکو پیل کړه: د امریکا خویندو او ورونو!

(c) ketabton.com: The Digital Library

SISTERS AND BROTHERS OF AMERICA!

د مخاطب کولو دا انداز يې دومره ځانګړی و، چې تر څو دقيقو پورې په ټول تالار کې د لاسونو پړکا وه. د امريکا وګړي چې د آغلو او ښاغلو (ليډيز او جنټلمن) په څېر وچو عبارتونو سره عادي و، له ورورۍ ډک دې خطاب ډېر زيات اغېزمن کړل. په دې سفر کې ويويکانند تر يوې مودې په امريکا کې ليکچرونه ورکړل او هلته يې د لومړني ويديک مرکز بنسټ کېښود.

په دې وروستيو کې د سوامي ويويکانند د انګريزي ليکونو ټولګه په ۴۵۰ مخونو کې چاپ شوه. په دې ټولګه کې يې ډېر دلچسپ ليکونه راغلي، چې د سوامي صاحب د ژوند او افکارو په اړه ډېرې زياتې خبرې راته لري. دلته يې مو د ۱۷۵مي شمېرې ليک ترجمه را اخلو. سوامي صاحب دا ليک له الموړه سيمې نه په ۱۰ جون ۱۸۹۸ کې ليکلی دی:

«ادويتا (ياني په خدای او مخلوقاتو کې ثنويت نشته، ټول يو دي) په مذهبي او فکري نړۍ کې وروستی حرف او يوازنی دريځ دی، چې يو شخص ترې ټولو مذاهبو او فرقو ته د مينې په سترګه کتلی شي. زه يقين لرم، چې په راتلونکي کې به د روشنفکر انسانيت مذهب همدا ادويتا وي. هندوانو ته دا امتياز ورکولی شو، چې دوی له نورو نه مخکې دې نظريې ته ورسېدل. خو عملي ادويتا چې ټول انسانيت ته د ځان په سترګه وګوري او د ځان غوندې برخورد ورسره وکړي، په هندوانو کې هېڅ کله نه ده پيدا شوې. بلې خواته زما تجربه دا ده، چې که کوم مذهب تر کافي بريده دې مساواتو ته رسېدلی شي، نو هغه اسلام او صرف اسلام دی. له همدې کبله زه په دې فکر يم، چې د عملي اسلام له مرستې پرته، د ويدانت نظريات که هر څومره غوره او هېښوونکي هم وي، د ټول انسانيت لپاره بې ارزښته دي يا بې ارزښته کېدلی شي. زموږ د مور وطن لپاره، چې د دوو سترو نظامونو هندويزم او اسلام د يووالي مرکز دی، د ويدانت مغز او د اسلام جسم يوازينی هيله ده.

زه يې د خپل زړه په سترګو وينم، چې د مستقبل روغ هندوستان له اوسنيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګډوډیو او اختلافونو راوتلی او پرتمین او نه ماتېدونکی هېواد ترې جوړ شوی، چې ترشا یې د همدې ویدانتي مغز او اسلامي جسم لاس دی.

I SEE IN MY MIND'S EYE THE FUTURE PERFECT INDIA RISING OUT OF THIS CHAOS AND STRIFE, GLORIOUS AND INVINCIBLE, WITH VEDANTA BRAIN AND ISLAM BODY.

بې له شکه چې په ادویتاایزم (د خدای او مخلوق ترمنځ د یووالي په نظریه) کې فلسفیانه ښکلا شته ده. خو دا هم یو حقیقت دی، چې له انساني وروروګلوي سره یې هېڅ ډول نېغه راشه درشه نشته، حال دا چې د پخوا زماني فیلوسوفانو په همدې موخه د دې نظریې بنیاد ایښی و. حقیقت دا دی، چې د وحدت الوجود په پرتله د وحدت اله او د بني آدم د وحدت عقیده د انساني وروروګلوی او مساواتو لپاره بالکل کافي بنیاد دی، او د اسلام تاریخ لړ تر لره د تجربې تر بریده، د دې خبرې ډېر واضح ثبوت راکوي.

د وروروګلوي او مساواتو فکري بنیاد هغه مهال په لاس راځي، چې کله په دې پوه شو، چې ټول انسانان د یوه آدم اولاده دي. له دې وروسته دا مهمه نه ده، چې د نسب سلسله تر خدایه پورې ورسوو. اصلي مسئله د مخلوق او مخلوق ترمنځ د اختلاف او تفرقې له منځه وړل دي، نه د مخلوق او خدای ترمنځ. نو ځکه په نسلي بنیاد مو چې د مخلوق یو رنګې ومنله، نو دغه مقصد مو هم ترلاسه کړ. له دې وروسته دغه اړیکه تر خدای پورې رسول، له مقصودي پلوه یوه بې ګټې هڅه ده او له عملي پلوه د ثبوت او پوهاوي وړ هم نه ده.

بله خبره دا ده، چې د وحدت وجود نظریه چې ومنو، نو بیا یوازې خدای او انسان د یوه کل اجزا نه جوړېږي، بلکې انسان او لېوه هم په یوه سطحه کې راځي، هغه که بیا انساني لېوه وي یا حیواني لېوه. په دې معنا چې د اختلاف او تصادم مسئله چې اصل مقصود وه، هغه په یوه نوي بڼه بېرته زموږ مخې ته درېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام يو نوی ځواک ور پېرزو کړ

فريده خانم

خنساء (۲۴ ه) د اسلامي دورې شاعره وه. اصلي نوم يې تُماضِر بنت عمرو بن الشريد سُلَمية دی. خنساء يې لقب و. وروسته په همدې نوم مشهوره شوه.

خنساء په لويه کورنۍ کې نړۍ ته راغله. پلار يې د مضر د قبيلې د بنو سليم مشر و. دوه ورونه يې د جاهليت په جګړو کې ووژل شوو. دې پېښې ډېره وردوله. د خپلو ورونو له مړينې مخکې يې تر دوو يا دريو شعرونو ډېر نه شوی ويلی. خو چې هغوی ووژل شوو، له سترګو نه يې اوښکې او له زړه نه يې شعرونه را ووريدل. په دواړو ورونو، په تېره صخر پسې يې خورا دردناکې مرثيې وليکلې. خنساء به پرلپسې مرثيې ويلې او ژړل به يې، تر دې چې د دواړو سترګو ديد يې ختم شو.

د مکې له فتحې وروسته له خپلې قبيلې سره نبي کريم ص ته راغله او د اسلام تېکرۍ يې په سر کړ. ويل کېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پیغمبر (عليه السلام) ته یې خپل څو شعرونه وویل، پیغمبر (عليه السلام) ډېر زیات ورته متاثر شو او ویې فرمایل: «نور هم ووایه خنساء»، بیا یې څو نور شعرونه هم ورته زمزمه کړل.

خو د پېغلتوب په زمانه کې چې کومې ښځې د خپل ورور مرگ ونه شو زغملی، اسلام دومره ځواک ور وباښه، چې په زړبودن کې یې خپل ټول زامن د خدای په لاره کې قربان کړل. څلور زلمي زامن یې و. څلور واړه یې د قادسیې جگړې ته اماده کړل. څلور واړه ولاړل او څلور واړه په جگړه کې شهیدان شوو. کله چې خبره شوه، چې زامن یې شهیدان شوي، نو د ژړا او وېرنو په ځای یې ډېر په صبر او سکون دا خبره واورېده او بیا یې وویل، «د هغه خدای شکر په ځای کوم، چې د خپلو زامنو په شهادت یې ماته عزت را وباښه او په دې هیله یم، چې هماغه خدای به مې له هغوی سره یو ځای کوي.»

په ۱۸۸۴ کې سید جمال الدین افغاني او مفتي محمد عبده په پارس کې وو، دوی په دې خبره پوه وو، چې لوی کار دا دی، چې په غربیانو کې باید اسلام خپور شي او د دې کار مؤثره لاره قرآن کریم دی. خو دوی او له دوی وروسته ټولو د

نبې ورتیا خاوندانو خپل عمرونه او ابزار و وسایل په بې معنا غونډې سیاسي مبارزو او غوغاوو کې ضایع کړل.

سید جمال الدین افغاني وویل: که د اروپا خلکو ته په سمه توگه د اسلام دعوت وشي، نو دوی د اسلام منلو ته پوره اماده دي، ځکه اروپایانو چې اسلام او نور ادیان په مقایسوي میتود وڅېړل، نو ویې لیدل چې په عقیده او عمل کې د اساني له مخې په دواړو کې ډېر زیات فرق دی. او په لویدیځو قومونو کې د اسلام منلو ته تر ټولو ډېر نږدې خلک د امریکا وگړي دي. د دې وجه دا ده، چې د دوی او اسلامي ملتونو ترمنځ هغسې پخوانۍ دښمنۍ نشته، چې د مسلمانانو او اروپایي قومونو ترمنځ موجودې دي.

اسلام ته د غربیانو د پام کولو لپاره تر ټولو لویه ذریعه قرآن دی. د قرآن دعوت د سوچه اسلام په لور بلنه ده. خو دوی چې د قرآن کریم د منونکو ویجاړ حالت ته گوري، نو له دې امله له قرآن کریم نه واټن نیسي. اوس که موږ غواړو، چې نور قومونو اسلام ته را مات شي، نو لومړی باید پر هغوی حجت ودروو، داسې چې موږ خپل ځان په اسلامي صفاتو ورنگوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه وي، بیا خپل ځان پوره مسلمان نه شو ګڼلی.

د قرآني لارښوونو د فضایلو په هکله سید افغاني وویل: همدا قرآن هغه کتاب دی، چې له فلسفي لارې یې حقایقو ته د رسیدو لاره روښانه کړه. د قرآن کریم په ګڼو آیتونو کې دا ډول پوښتنې راغلي دي، چې داسې ولې، هغسې ولې؟ او له مخاطب نه غوښتل شوي دي، چې دې پوښتنو ته معقول ځوابونه ووايي. او فلسفه له دې ډول پوښتنو پرته بل هیڅ هم نه ده.

دوی وویل: د قرآن کریم له نزول مخکې عرب خلک په ډېر لوېدلي حالت کې وو. خو ۱۵۰ کاله نه و تېر شوي، چې د خپلې زمانې اباده نړۍ یې فتحه کړه. او د نړۍ له نورو اقوامو نه په سیاست، علم، فلسفه، صنعت، تجارت او هر شي کې وړاندې ولاړل، او په خدای قسم دا ټول د قرآن کریم برکت و. هغه قرآن چې د پخوانیو قومونو د هدایت لپاره کافي و، نو نن ورځ هم دا کتاب د اوسنیو قومونو د هدایت لپاره بالکل کافي دی.

سید جمال الدین لوی عالم و او د اسلام او مسلمانانو په حقیقت یې ډېر ښه ځان پوه کړی و. له ده نه خلکو ته ډېره زیاته ګټه رسېدلې شوې. خو ده خپل ټول پام سیاست ته واړاوه او پایله یې دا شوه، چې د ده استعداد او وړتیاوې بېکاره ولاړې.

زه حیرانه یم، چې په اوسنۍ زمانه کې ټول د ښو وړتیاوو مسلمانانو او د دوی مهالنیو خپرونو خپله ټوله توجه سیاست ته اړولې ده او د تعلیم او تربیې له کار نه یې مخ اړولی دی، چې تر بل هر شي ډېر مهم او د نورو ټولو شیانو د ملا تیر جوړوي.

سید جمال الدین د ډېرو عجیبو او نادرو کمالونو سړی و. که دوی د تعلیم او تربیې په برخه کې کار کړی وای، نو اسلام ته به یې ډېره زیاته ګټه رسولې وه. زه چې په پاریس کې وم، نو دا خبره مې ورته وکړه، چې «له سیاست نه به تېر شو او د حکومت له سترګو لرې د زلمیانو او ځوانانو تعلیم او تربیې ته به کار وواېو. که داسې وکړو، نو په لسو کلونو کې به زموږ یوه ډله اماده شي او دغه ډله به په ټوله نړۍ کې د اصلاح او تبلیغ کار په ډېر بریالیتوب سره سرته ورسوي.» خو ده ځواب راکړ، چې «ته حوصله ماتوونکې خبرې کوې.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بریا یوازې د جذباتي اقدام پایله نه وه، دا بریا د سنجول شوي پلان په مټ ترلاسه شوه

«بحر ظلمات میں دوڑا دیئے گھوڑے ہم نے» د علامه اقبال د دغې مسرې په څېر خبرو، چې د ظلمتونو په بحر کې مو اسونه وځغلول په مسلمانانو کې د جذباتي او بې سنجشه اقدامونو ذهنیت روزلی دی. حال دا چې پخپله په دې شعر کې یوې داسې پېښې ته اشاره شوې ده، چې هغه یو سنجول شوی اقدام و، د جذباتو په تاثر کې وهل شوی خېز نه و.

په ١٦ هـ کې اسلامي لښکر د سعد بن وقاص په رهبرۍ د عراقي سیمو په فتحو کې بوخت و. د بهره شیر له فتحې وروسته یې مخې ته د دجلې سیند غځېدلی و او بلې خوا ته یې د ایرانیانو مهم ښار «مداین» و او هلته ایرانیانو ډېره مضبوطه کلا جوړه کړې وه. ایرانیانو له بهره شیر نه د تېښتې پرمهال د دجلې پل مات کړ او تر لرې لرې ساحو پورې یې یوه کښتۍ هم روغه پرې نه ښوده، چې اسلامي لښکر له سیند نه پرې تېر شي.

سعد بن وقاص په سبا ورځ په خپل اس سپور شو او په دې خبره سیند ته ور کوز شو:

نستعین بالله ونتوکل علیه حسبنا الله ونعم الوکیل ولا حول ولا قوة الا بالله العظیم. «له خدایه مرسته غواړو، پر هماغه توکل کوو. خدای راته کافي دی او هماغه غوره مرستندوی دی. له ستر خدای پرته له هیچا سره هم ځواک او قوت نشته.»

د سعد بن وقاص په لیدو نور کسان هم زړور شوو او ټول لښکر له خپلو اسونو سره سیند ته ور ګډ شو. لښکر له نیمایي نه ډېر له سیند نه تېر شوی و، چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې وخت کې ایراني لښکر، چې د سیند بلې غاړې ته ولاړ و، د غشیو باران پرې ووراوه.

په سیند کې ولاړ لښکر د دې ناڅاپي مصیت مقابله نه شوی کولی. نو هغه څه و، چې دا پوځ یې له تباه کېدو وژغوره؟ دا کوم تصادف نه و، او نه مازې د جذباتو معجزه وه. یو سنجول شوی پلان و او هر څه چې وشول، ټول د هغه پلان له مخې و، چې له مخکې نه یې سنجولی و.

د دې حالت له پېښېدو وروسته سعد بن وقاص منظمه مشوره وکړه. سره له دې چې سعد بن وقاص په الهي نصرت باندې د باور له مخې سیند ته ور کوز شوی و، خو په خوا کې یې ټول حالات په بشپړ ډول څېړلي او د راغلي آفت اټکل یې دمخه لا لګولی و. تاریخ راته وایي، چې کله چې سعد بن وقاص په سیند باندې د اس د ور ګډولو اراده وکړه،

نو خپل لښکر ته یې وویل، «په تاسې کې داسې زړور مشر څوک دی، چې د خپلې ډلې په ملتیا دا ژمنه وکړي، چې له سیند نه د تېرېدو په وخت به مو د دښمن له احتمالي برید نه وژغوري.» ایراني پوځونو چې د دجلې په سیند کې پر نښتي اسلامي لښکر غشي ورول پیل کړل، نو د عاصم بن عمرو ډلګی سمدستي لاس په کار شوه. دې ډلګۍ په ایراني غشي ویشتونکو پرلپسې دومره زورور غشي وار کړل، چې هغوی یې دفاعي حالت ته اړ ویستل. ایراني سرتېري په لوی شمېر ټپیان او هلاک شول، تر دې چې د تېښتې لاره یې ونیوله. په دې شېبو کې اسلامي لښکر له سیند نه واوښت او بلې غاړې ته ورسېده، او هلته یې پر ایراني لښکر له سخت یرغل وروسته د مداین ښار ونیوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اختلاف زيان تر کومه رسيږي

له عربستان نه د اسلام سېلاب راپورته شو او په شاوخوا هېوادونو داسي خپور شو، چي د هغو ژبه او تمدن يې هم ور بدل کړل. دا پېښه يوازې يوه استثناء لري، او هغه ايران دی. په تاريخ کي يو مهم سوال دا دی، چي اسلام د خپلو ګاونډيو هېوادونو ژبه او تهذيب ور بدل کړل، خو په ايران کي يې د مذهبي بدلون په برخه کي له کاميابېدو سره، سره د هغې سيمې ژبه وربدله نه کړه.

د دې سوال ځواب د امويانو او عباسيونو په سياسي جګړو کي لټولی شو. د اموي خلافت په ځای د عباسي خلافت د پاڅون غورځنګ په دوهمه هجري پېړۍ کي پيل شو. په دې غورځنګ کي يوې خوا ته هغه خلک وو، چي له سياسي ارادو سره را پورته شوي وو، چي د دې ډلې مشر محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن مطلب و. بلې خوا ته مذهبي خلک وو، چي د اصلاحي جذبې له مخې يې په دې غورځنګ کي ګډون کړی وو. عبدالله بن محمد بن حنفيه بن علي بن ابي طالب په همدې دوهمې ډلې پورې تعلق درلود. د محمد بن علی زوی ابراهيم و، چي په ۱۲۴ه کي د خپل پلار له مړيني وروسته د دې غورځنګ «امام» وټاکل شو. ابو مسلم خراساني چي د عباسي سلطنت په قيام کي يې مهمه ونډه درلوده، يو عادي کاريګر و، چي د اسونو زينونه به يې جوړول. د ابو مسلم غوره شخصيت او بې جوړې صلاحيت ته په کتو امام ابراهيم دی د خپل هدف لپاره وګماره او د خپل استازي په توګه يې خراسان ته ولېږه.

عباسيانو چي غلبه ومونده، نو د بنو اميه په فرد، فرد پسي وګرځېدل او له تېغه يې تېر کړل. تر څو په راتلونکي کي يې سياسي واک ته هيڅ ډول ګواښ پاتي نه شي. په دې زمانه کي امام ابراهيم، ابو مسلم ته ډېر په ټينګار وليکل، چي «په خراسان کي هيڅ عربي ژبی ژوندی مه پرېږده.» په خراسان کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بنو امیه پلویان همدا عرب قبایل وو، چې د خراسان له فتحې وروسته یې هلته استوګنه غوره کړې وه. له دې پرته د خراسان اصلي وګړي، چې نوي مسلمانان شوي وو، هغوی په اسانه عباسي واک ته غاړه ایښودلی شوه. خو ډېره اندېښنه له عرب قبایلو وه، چې هسې نه د عربیت له امله د بنو امیه ملاتړ وکړي او د نوو واکمنو لپاره سرخوږی جوړ کړي.

ابو مسلم ایراني نسله و او له دې امله ده خپله هم غوښتل، چې خپل هیواد د عربو له استیصال نه وژغوري. د امام ابراهیم عباسي له لاربښوونو وروسته خو ابو مسلم د خپلې خوښې په دې کار کې لا ډېر زړور شو. ده په خراسان کې ټول عربي مېشته وګړي له یوې مخې ختم کړل. دا عرب قبایل چې په خراسان کې اباد و، د نورو ګاونډیو هېوادونو په څېر دلته هم په دې هڅو کې وو، چې د دې سیمې ژبه، کلتور او تمدن هم عربي کړي. دوی د دې سیمې د مذهب په بدلولو کې خو بریالي شوي وو او اوس د ژبې او تمدن د بدلون عمل په ډېر بریالیتوب سره روان و، خو د ابو مسلم له لورې ډېره بېړې وژنې دې ټول عمل ته د پای ټکی کېښود. ایراني ژبه او ایراني تمدن بېرته د مرګ له خولې ژوندی راووت. ایران او خراسان چې د مصر، شام او عراق غوندې به نن ورځ د عربي نړۍ برخه وه، بېرته یو فارسي وطن شو.

په تاریخ کې ډېر څله داسې پېښ شوي دي، چې د سیاسي سربازانو د سیاست بازیو له لاسه د سمون او رغونې ډېر اړین کارونه نیمګړي پاتې شوي او وروسته یې خورا دردوونکې پایلې لرلي دي. د څو کسانو د لنډمهاله خواهشاتو او غرایزو له امله قومونو او هېوادونو تر پېړیو پېړیو پورې ډېر بد وضعیت ګاللی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پند شېبې

د لویدیځ پاکستان والي امیر محمد خان (مړ ۱۹٦۷ء) په اروپا کې د زراعت په څانګه کې لوړې زدکړې کړې وې. د ولسمشر ایوب د حکومت په دوره کې په پاکستان کې د «زرغون انقلاب» لپاره هسکه شمله باید امیر محمد خان ته ور وتړو، چې په دې وخت کې د پاکستان د خوړو او کرنې د کمیسون مشر و او وروسته د خپلو خدمتونو لپاره د والي مقام ورکول شو. امیر محمد خان د مشرقي تمدن یوه بشپړه بېلګه وه. دی د ولایت په مقام کې په روژې او لمانځه کلک ولاړ انسان و او د کور ښځې به یې همېش په پرده کې اوسېدې.

د پاکستان په دریم پلان کې چې د نفوسو د کنټرول په خاطر دېرش کروړه بودیجه ځانګړې شوې وه، نو امیر محمد خان یې ډېر سخت مخالفت وکړ. خبره ډېره لویه شوه، تر دې چې صدر ایوب په ډېره زښته ژبه وویل، چې که نفوس مو کنټرول نه کړ، نو یوه ورځ به داسې راشي چې د غلې د کمښت له لاسه به یو پاکستانی، بل پاکستانی ژوند کباب کړي او وبه یې خوري. خو د خوشالي ځای دا دی، چې په دې وخت کې به زه ژوندی نه یم.

امیر محمد خان پر سپټمبر ۱۹٦٦ کال کې د والي له دفتر نه استعفا ورکړه. او خپل پلرني ټاټوبي کالاباغ ته راستون شو. دلته یې کښتونه او باغونه وو. خو په کاله کې یې د ځمکو په سر لانجې را پورته شوې. بلاخره یوه ورځ ده پخپله د خپل زوی ملک محمد اسد خان په خلاف توپک راپورته کړ. په خپل زوی یې ډز وکړ، خو مرمۍ یې د زوی اوږه ټپي کړه او ترې تېره شوه. اوس د زوی نوبت و. زوی یې شپږ مرمۍ د پلار په سینه کې ور خښې کړې. امیر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ځای په ځای ساه ورکړه.

هغه شخص چې د نفوسو کنټرول يې ناروا باله او د همدې په سر يې ګورنري پرې ايښې وه، د خپل زوی په خلاف توپک په لاس ودرېده، سره له دې چې په دې نښته کې ځوان زوی په بودا پلار برلاسی شو او پايله يې په برعکس شکل راووته.

مولانا شبلي نعماني (۱۸۵۷ – ۱۹۱۴) اتيا کاله پخوا په خپل کتاب الکلام کې ليکلي و، چې د «راتلونکي نړۍ» وجود د عقل په مټ نه شو ثابتولی. تر دې پخوا امام غزالي هم دا خبره کړې وه. خو نن ورځ د موجوده دنيا په څېر د بلې دنيا وجود يوه ثبوت شوې پديده ګرځېدلې ده.

لاندې مو يوه بشپړه مقاله راوړې او دا مقاله د دې يو مثال دی، چې عصري علومو په څه ډول هغه مذهبي حقايق «په عقلي ډول» په ثبوت رسولي، چې پخوا يوازې د قياسي بحثونو سوژې ګڼل کېدلې.

د ساينسي روښونو په مټ حقيقت لټوونکي اوسمهال په دې نظر دي، چې کاينات جوړه يي خاصيت لري. زموږ د دنيا په څواو کې يوه بله دنيا هم شته، چې له اوسنۍ دنيا سره متوازي خپل بېل وجود لري. هغه دنيا زموږ له دنيا نه ډېره پايداره ده، خو دا چې هغه دنيا د دې دنيا، ضد ده، نو ځکه هغه بله دنيا په سترګو نه ليدل کېږي.

دا هماغه خبره ده، چې په قرآن کريم کې ۱۵۰۰ کاله پخوا شوې وه. قرآن ويلي و، «او د هر شي مو جوړې پيدا کړې دي چې تاسې نصيحت واخلئ. هر شی چې جوړه لري، نو د دې دنيا جوړه چېرته ده، چې دواړه سره يو ځای شي او بشپړ شي. (ذاريات – ۴۹)

د دنيا دغه جوړه (آخرت) پنځوېشت کاله پخوا يوازې يوه قياسي خبره وه، خو نوي علم د ساينسي روښونو په مټ د هغې وجود په ثبوت ورساوه. دې ته ورته ډېرې نوې موندنې دي، چې په اوسنۍ زمانه کې يې الحاد په يوه بې بنياده خبره بدل کړی دی، او که د دې روښونو په مرسته علمِ کلام ترتيب شي، نو دا به د لرغوني علم کلام په مقابله کې داسې وي لکه د تلوار په مقابله کې اټوم بم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته یوه بله مخفي دنیا ده چې زموږ له نړۍ سره متوازي وجود لري

تر ۱۹۲۸ کاله پورې ساینسپوهان په دې اند وو، چې اټوم یوازې د دوه ډوله ذراتو مجموعه ده: پروټون چې مثبت چارج لري او الکترون چې منفي چارج لري. خو په همدې کال پال ډیراک، چې مبتکر او ریاضیکي ساینسپوه و، د ذراتو په اړه یوه نوې نظریه وړاندې کړه او د نوي قسم ذراتو د امکان خبره یې وکړه، چې تر اوسه پورې تجربي ساینسپوهان ترې ناخبره وو.

ده وویل، چې «د دې ذرې کتله د الکترون په اندازه ده، خو چارج یې له الکترون سره مخالف دی، او دې ذرې ته انتي الکترون نوم کارولی شو.» په ۱۹۳۲ کې انتي الکترون کشف شو. کې اندرسن دغه الکترون په کایناتي وړانګو کې کشف کړ او پازیټران نوم یې پرې کېښود. دا لومړنۍ انتي ذره وه، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان وپېژندله. له هغې ورځې تر ننه پورې له ۳۵ نه ډېر د اټوم ابتدايي ذرات پېژندل شوي او که د هستې ټولې ذرې وشمېرو، نو شمېر يې ۲۰۰ ته رسېږي، ځکه چې د اټوم هره ذره يوه ضد ذره هم لري. پروټون يو ضد پروټون هم لري.

نيوټرون يو انټي پروټون هم لري او داسې نورې ذرې هم. په دې برخه کې تر ټولو دمه يوازې درې استثناوې منل شوې دي: فوټون او دوه ډوله نورې ذرې.

د جوړې يې ذرو بنيادي خاصيت دا دی، چې کله له يو بل سره يو ځای شي، نو دواړه يو بل فنا کوي، خو دغه فنا د مادې د کلي فناکېدو په معنا نه وي، هغسې چې ځينې فيلوسوفان فکر کوي. په ساينس کې د «فنا» اصطلاح په دې معنا کارېږي، چې يوه ابتدايي ذره د مادې يا انرژي په يوه بل شکل باندې بدلېږي. مثلا د پروټان شکل هم اخيستلی شي، چې په صفر کتلې کې موندل کېږي. د مثال په ډول پازيټرون چې له الکټرون سره ټکر وکړي، نو سمدستي يو بل فنا کوي او دوه فوټونونه منځته راځي. د دې معنا دا ده، چې د اټوم او انټي اټوم ټکر په خورا لوړه کچه انرژي توليدوي. په اصل کې د مادې او انټي مادې د فنا کېدو په پايله کې له يورانيم نه د توليد شوې انرژي په پرتله زر چنده او د ترمو هستوي انرژي په پرتله ۱۳۳ چنده ډېره انرژي توليدېږي، چې په دې ډول به يوه ورځ انسان وتوانېږي، چې د انرژي نه ختمېدونکو سرچينو ته لاسرسی پيدا کړي.

يو ځل مو چې انټي ذره ومنله او وجود يې په ثبوت ورسېده، نو طبعا د دې نتيجه دا ده، چې ساينسي فکر به انټي هسته او انټي اټوم هم په نظر کې نيسي. مثلا په يوه انټي هايډروجن اټوم کې به د منفي چارج يو انټي پروټون هم وي او په شاوخوا کې به يې د مثبت چارج الکترون (پازيټران) هم تاوېږي. ديوټريوم، د

هايډروجن يو آيزوټوپ دی، چې په خپله هسته کې يو پروټان او يو نيوټرون لري، خو اوس به د انټي ديوټريوم هسته له يوه انټي پروټون او يوه انټي نيوټرون نه رغېدلې وي. د همدې نږدې وختونو خبره ده، چې ساينسپوهانو انټي ديوټريوم هم کشف کړ. په دې باندې انټي اکسيجن، انټي اوسپنه او داسې نور هم قياس کولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. طبيعي ده، چې له دې وروسته به بل ګام انتي ماده او انتي دنيا وي.

زموږ په دنيا کې ټولې انتي ذرې په بې ثباته شکل کې دي. خو په انتي دنيا کې به ټولې ذرې په ثابت حالت کې وي. ځکه چې د ټولو اټومونو هستې به منفي چارج لري او ټول الکترونونه به مثبت چارج لري. د انتي نړۍ وجود له عقل نه ډېره لرې خبره نه ده. له آره خو د دغه ډول انتي نړۍ د وجود امکان په لومړي ځل په ۱۹۳۳ء کې ډیراک په يوه ليکچر کې وښوده. خو تر اوسه پورې هېڅ ساينسپوه د دې خبرې پخلی نه دی کړی.

په دې لاره کې پراته مشکلات څه دي؟ په خپله دنيا کې موږ لرې شيان د فوټون په مرسته پېژنو، چې د برقي مقناطيسي وړانګو ذرې دي. اوس که انتي نړۍ وجود لري، نو هغه به هم له ځانه دغه ډول فوټونونه خپروي، چې په ورته وخت کې ذرې هم دي او انتي ذرې هم. انتي نړۍ که لرې وي يا نږدې، خو امکان يې شته چې رڼا يې د فوټون په شکل کې وي، چې مسلسل موږ ته را رسېږي. خو موږ دغه فوټونونه د خپلې مثبتې نړۍ د شيانو له نور څخه بېلولی او په سترګو نه شو ليدلی. په اصل کې نيوټرينونه بايد د انتي نړۍ په پېژندو کې راسره مرسته وکړي. خو نيوټرينونه او انتي نيوټرينونه خورا فراري ذرات دي او نيول يې ډېر مشکل کار دی.

ګڼشمېر ساينسپوهان په دې فکر دي، چې انتي نړۍ له موږ نه بېله او زموږ له نړۍ سره متوازي وجود لري. که کاينات يوازې د ذرې او انتي ذرې له پلوه نسبي نه وي، بلکې د مادې او انتي مادې له پلوه هم نسبي وي، نو بيا خو له انتي مادې نه جوړه شوې يوه بله دنيا هم بايد وجود ولري. د سترې چاودنې (Big Bang) نظريه په دې فرضيې ولاړ ده، چې شاوخو ۱۰ يا ۲۰ بيليونه کاله پخوا ټوله ماده په جامد حالت کې د ابتدايي اټوم په بڼه موجوده وه او د فوټون انرژي يې لرله. که کاينات په رښتيا متناسب وي، نو له لويې چاودنې سره به فوټون، د مادې او انتي مادې په حالتونو کې يو ځای شوي او د نړۍ او انتي نړۍ د جوړولو لپاره به وبله بېل شوي وي. دا نظريه لومړی ځل سويډني ساينسپوه آسکر کلين وړاندې کړه. د دغې نظريې په اساس مشهور ستورپوه هينز الفوين

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹٦۳ء کې د بیلوالي د میکانیزم احتمال څرګند کړ، داسې چې په یوه کهکشان کې ماده او انټي ماده دواړه موجود وي. خو تر اوسه پورې د دغه میکانیزم تګلاره نه ده ټاکل شوې، چې له مخې یې دا معلومه شي، چې د یوه پېژندل شوي کهکشان په خوا کې دې بل انټي کهکشان هم وي او یا دې زموږ په نړۍ پورې تړلې یوه بله انټي دنیا هم موجوده وي.

تر دې ځایه پورې موږ په انټي نړۍ غور وکړ، چې یوازې منفي ماده په‌کې وي. دا د ډیراک انټي نړۍ وه. خو موږ پوهېږو، چې ټوله ماده او ټول جسمونه په مکان کې حرکت کوي او په زمان کې وجود لري. زموږ په دنیا کې دا درې واړه – ماده، زمان او مکان – مثبت دي. د ډیراک انټي نړۍ چې موږ یې په تلاش کې یو، هغه به یوازې منفي ماده وي، حال دا چې زمان او مکان به یې مثبت وي. خو د الجبر د منفي قیمتونو په څېر موږ د منفي زمان او منفي مکان احتمالي وجود هم منلی شو. په داسې حالت کې درې واړه توکونه – زمان، مکان او ماده – د انټي نړۍ اوه ببل وجودونه جوړوي. زموږ مثبته دنیا چې ورسره یو ځای شي، نو ټولټال اته وجودونه به شي. د انټي نړۍ له اوو وجودونو څخه یو یې، چې مکان، زمان او ماده درې واړه به یې منفي وي، په ظاهر کې تر ډېره پورې انټي نړۍ ده.

د شوروي اتحاد ډاکټر ګستاف نان د ریاضیاتو په مټ د منفي انټي نړۍ په هکله دومره پخې خبرې کړې دي، چې ان مخالفین یې هم د ډېر متوازن تصور په سترګه مني. د ډاکټر نان په انټي نړۍ کې هر شی – مکان، زمان او ماده – له یو بل نه په مخالف جهت کې د فرار په حال کې دي. له تیوریکي پلوه دا خبره ناممکنه نه ده. په دغه ډول انټي نړۍ کې هم هماغه فطري قوانین یا په بله وینا، د فطرت قوانین د عمل په حال کې دي، چې زموږ په نړۍ کې دي. خو موږ چې خپله دنیا پېژنو، نو بیا دا انټي دنیا چېرې ده؟ آیا نن ورځ موجوده ده؟ آیا د «لویې چاودنې» له ابتدایي اټوم نه پخوا موجوده وه؟ د دغې انټي نړۍ وجود موږ په دې ډول ډېر ښه درک کولی شو، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې انتي نړۍ کې هر څه په سرچپه حالت کې ومنو او بله دا چې دغه انتي نړۍ د ابتدايي اتوم په شکل کې جامده نه وه. بيا يو لوی انقلاب پېش شو، زمان ودرېده او انتي نړۍ د مثبتې نړۍ حالت غوره کړ او همدا نن ورځ زموږ دنيا ده.

د دغه ډول يوه حالت لپاره هېڅ شی هم ناممکن نه دي. مگر دوکتور نان وايي، چې دغه پېښه د ساينس د معلومو تيوريو او قوانينو په مټ نه شو بيانولی. دی په دې اند دی، چې هغه ضد دنيا نن ورځ هم شته ده، خو له موږ نه خپلواکه او زموږ له نړۍ سره متوازي خپل بېل وجود لري. د نړۍ او انتي نړۍ ترمنځ څه اړيکه ده؟ آيا د ارتباط يوه داسې آله شته، چې زموږ دنيا له انتي دنيا سره پرې تعلق ټينگ کړي؟ ماده او انرژي له «هېڅ» څخه نه شي پيدا کېدلی. او دا هم امکان نه لري، چې له اغېز پرېښودو پرته فنا شي. خو تاسو يو «بليک هول» په نظر کې ونيسئ. بليک هول له منځه تللی ستوری دی، چې د جاذبې زوروره قوه يې رڼا ته اجازه نه ورکوي، چې ترې خپره شي او په دې ډول دغه ستوری په سترگو نه ليدل کېږي. تر دې دمه يو بليک هول هم د اثبات تر بريده نه دی پېژندل شوی، خو ډېری ستورپوهان په دې باور لري، چې کواسر او پولسار په اصل کې بليک هولونه دي، چې د غازونو د ايکسرې وړانگو د خپرېدو له لارې خپل وجود راته ښيي.

د امکان له پلوه په کاينات کې وايټ هولونه (سپين غارونه) هم شته دي. د دغو غارونو په مرسته ماده يا وړانگې په يوه نا معلوم ډول په فضا کې خپرېدلی شي. خو آيا د بليک هول او وايټ هول ترمنځ کومه اړيکه شته؟ و دې شي، چې يوه داسې وسيله به وي، چې دواړه به له يو بل سره نښلوي او د دې امکان هم شته، چې په بليک هول کې غايبه شوې ماده به بېرته په يوه وايټ هول کې ځان ښکاره کوي. د دوکتور نان په اند، بليک او وايټ هولونه د نړۍ او انتي نړۍ ترمنځ د مرکز په توگه منلی شو. خو تر دې دمه دا ټولې خبرې فرضيې دي. د نان په انتي نړۍ کې د منفي چارج جسمونه په زماني بعد کې سفر کوي. په دې معنا چې دغه نړۍ د معکوس زمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاینات دی. بنایي کاینات او انتهي کاینات به له یو بل سره په یوه ترلي او یو بل پورې بل تعلق لري. هره دنیا د بلې دنیا په مقابل کې یوه انتهي دنیا ده. دا یو ډول د اتحاد، خپلمنځي نفي او اتحاد، او له خپل مخالف سره د مقابلې حالتونه دي. کاینات را ټولېږي او پراخېږي او همدا د نړۍ د پېښو اصلي رېښه ده.

او د اصلاح جذبې چې په سیاسي ارادو بدلې شي

ابو علي محمد بن علي بن مقله (۳۲۸ – ۲۷۲ هـ) ډېر بې سارې هنرمند و. ده لرغونی عربي لیک (کوفي لیک) اصلاح کړ او ډېر ښکلی او جامع لیک یې ترې ساز کړ. په لومړیو کې یې په شپږ دینارو میاشتني معاش په عباسي حکومت کې د کاتب دنده ترسره کوله. خو خپل فني کمال د خلیفه تر درباره ورساوه او په دربار کې یې دومره مقبولیت وموند، چې شاوخوا د درېو پاچاهانو وزیر پاتې شو. لومړی د مقتدر بالله عباسي (۳۲۰ – ۲۸۲)، بیا د هغه د ورور قاهر بالله (۳۲۲-)، او بیا د راضي بالله (۳۲۹ – ۲۹۷). یاده دې وي، چې په پخوا زمانو کې «وزیر» د لومړي وزیر په معنا و، چې نن ورځ یې وزیر اعظم هم بولو، ځکه چې پاچا به یوازې یو وزیر درلوده، او ټول واک به یې د ده په لاس کې و. د مقتدر بالله په ابتدایي کلونو کې حامد بن عباس وزیر و؛ نو کله یې چې علي بن عیسی الجراح د حامد بن عباس د مرستیال په توګه وټاکه، نو خلک ډېر زیات حیرانه شول. په دې اړه د یوه شاعر د نظم یو بیت داسې و، چې

اعجب من کل ما رأینـا
ان وزیـــرین فی بـــلاد

ژباړه: ډېره عجیبه خبره چې تر دې دمه موږ لیدلې، دا ده، چې په یوه وطن کې دوه وزیران ټاکل شوي.

د ابن مقله دغو منصبونو د ده د فن په پرمختګ کې ډېره زیاته مرسته ورسره کولې شوه. که ده له دې فرصتونو د لیکنې هنر او په دې پورې اړوند نورو برخو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ او خپرنې لپاره ګټه اخيستې وای، نو نه يوازې عربي ليکدود به د خپل کمال هسکو ته رسېدلی و، بلکې و دې شي، چې د ليکنې او کتابونو په ډګر کې هغه اختراعات چې له ده وروسته وشول، د ده په زمانه کې لا رامنځته شوي وای. مثلاً کاغذ له ابن مقله نه اته سوه کاله پخوا په ۱۰۵م کې په چين کې اختراع شو. د کاغذ مخترع سائی لون و، چې د ابن مقله په څېر د چينايي امپراتورانو وزير و. په روسي ترکستان کې د عربانو او چينايانو د جګړو په ترڅ کې ځينې چينايان د مسلمانانو په لاس بنديان شول، دوی د کاغذ جوړونې په فن خبر و. مسلمانانو په سمرقند کې په دوی کاغذ جوړ کړ. تر دې وروسته په ۷۹۵م کې په بغداد کې د لاسي کاغذ صنعت رامنځته شو. خو د ماشين په مټ د کاغذ جوړونې پروسه لومړی ځل په ۱۷۵۰م کې په هالينډ کې پيل شوه. د رولونو په شکل کې د کاغذ جوړونې صنعت په ۱۸۹۸م کې په فرانسه کې پيل شو. دغه راز د چاپ صنعت لومړی ځل غالبا چينايانو په ۷۷۰ء کې ايجاد کړ. دا د ابن مقله (۹۴۰ – ۸۸۵م) له زوکړې شاوخوا ۱۱۵ کاله پخوا زمانه وه. د چاپ لرغونې نمونه له دې نه هم مخکې په پنځمه ميلادي پېړۍ کې په چين کې موندل شوې وه. په اروپا کې پرمختللی چاپ په پنځلسمه ميلادي پېړۍ کې ګوتن برګ ايجاد کړ او بايبل يې پرې چاپ کړ. خو په اسلامي نړۍ کې د چاپ صنعت د نيولين په لاس په ۱۷۹۸م کې لومړی ځل مصر کې راښکاره شو.

ابن مقله چې نه يوازې د ليکنې فن استاد و بلکې خورا هيښوونکی تخليقي استعداد يې هم درلوده. که ده خپل الهي استعداد په خپل مسلک کې کارولی وای، نو کاغذ، چاپ او دې ورته نور نعمتونه چې اسلامي نړۍ ته ډېر وروسته په لاس ورغلل، ښايي د ابن مقله په زمانه کې يې لا موندلي وای. خو ده پر دې قناعت ونه کړ، چې ځان تر يوه ټاکلي ډګر پورې محدود کړي. ده کولی شوی، چې په وزارت کې لاسته ورغلي فرصتونه د ليک او کاغذ او چاپ په پرمختګ کې وکاروي. خو د دې ټولو برعکس ده دغه فرصتونه د خپل عزت او شهرت لپاره د زينې په توګه استعمال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل. ابن مقله چې کله د وزارت منصب ته ورسېده، نو له ده سره هم هغه پېښه وشوه، چې ډېر کم داسې خلک ځان ترې ژغورلی شي، چې حالاتو لوړ مقام ته رسولي وي. د ده فني جذبات په سياسي ارادو بدل شول. د خاموشه اصلاحي کارونو په ځای د سياسي او نظامي تحريکونو رهبري ور له غاړې شوه او دا پلان يې جوړ کړ، چې قاهر بالله له تخت نه را وپرځوي او ابو احمد بن مکتفی د عباسي سلطنت واکمن کړي.

دغه راز افشا شو او په ابن مقله تور پورې شو، چې ده د پوځ له مشر مونس خادم سره په ملګرتيا د قاهر بالله د حکومت د ختمولو توطيه ګډه کړې ده. د توطيې له افشا کېدو وروسته د ابن مقله کور ته اور واچول شو. ابو احمد بن مکتفی يې په دېواله کې خښ کړ. خو د ابن مقله خپله ځيرکتيا په کار راغله. ده په تېښتې خپل سر وژغوره او بيا يې پنځه سوه زره دیناره خليفه ته ډالۍ کړل او بېرته يې وزارت ترلاسه کړ. خو د ده سياسي ارادو بېرته د ده لپاره ستونزې را پورته کړې. تر دې چې راضي بالله له وزارت نه معزول کړ او په کور کې يې بندي کړ او ښی لاس يې هم ور پرې کړ. بې له شکه چې دا د يوه فن کار لپاره ډېره سخته سزا وه. ابن مقله به د کور په بند کې له ځان سره ګڼ اشعار زمزمه کول، يو شعر يې دا هم و،

ليس بعد اليمين لذة عيش

يا حياتي بانت يميني فبيني

ژباړه: له ښي لاس پرته د ژوند مزه نشته، اې زما ژونده! ښی لاس چې رانه بېل شو، نو ته هم رانه بېل شه.

د ابن مقله بې سارې استعداد له دې هم اټکل کولی شو، چې کله يې ښی لاس پرې شو، نو په کيڼ لاس يې د ليک تمرين پيل کړ. تر دې چې په کيڼ لاس يې هم هماغومره ښکلی ليک کولی شوی، چې په ښي لاس يې کولی شوی. بيا يې په خپل غوځ شوي لاس هم قلم وتاړه او ليکل به يې پرې کول. ويل کېږي، چې د لاس د غوڅېدو مخکې ليک او له غوڅېدو وروسته د ليک ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې هيڅ ډول فرق نه شي په ګوته کولی. دغه باکماله انسان په ٥٦ کلنۍ کې په ډېر کور کې زنداني له دې نړۍ نه سترګې پټې کړې.

ابن مقله شاعر هم و. ده د ډېر غوڅ شوي لاس په وير کې ډېر زيات شعرونه کښلي دي. دی وايي، هغه لاس چې د قرآن پلانی او پلانی نسخه يې وليکله، چې د رسول الله ص پلانی او پلانی حديث يې وليکه، چې ختيځ او لويديځ ته يې احکام پرې واستول، هغه لاس د غلو د لاس غوندې غوڅ شو.

د ماضي ابن مقله تاريخ بښلی شي، خو د اوسني عصر «ابن مقله» چې ډېر منصب د اصلاح او رغونې په هلو ځلو کې نه کاروي، بلکې په شعار ډوله ذاتي ارادو کې ډېر ګرانبيه فرصتونه بربادوي، نو هغوی به د دې بوږنوونکې تېروتنې لپاره څه عذر ولري؟ آيا هغوی نه دي اورېدلي، چې د مؤمن په تعريف کې ويل شوي، چې مؤمن له يوه سوړي نه دوه ځلې نه چيچل کېږي.

کاڼي شوې ونې

له پانډيچري سيمې نه په ۱۳ ميله واټن کې يو ځای دی، چې تروواکاري نومېږي. دلته د پخوا زمانو د ونو د تنو غوندې کاڼي پراته دي. ځايي خلک په دې ګومان دي، چې دا د بلاګانو يا شيطاني موجوداتو هډوکي دي، چې ويشنو خدای هلاک کړي وو. خو په اوسني عصر کې کارپوهانو وموندله چې دا په اصل کې فاسيلونه دي. ياني د پخوا زمانو کاڼي شوې ونې دي. يو تخمين دا دی، چې دا ونې ۲۰ ميليونه کاله پخوانی دي. دغه ډول فاسيلونه په نومبر ۱۹۷۵ء کې نوې دهلي ته راوړل شول او دلته په ملي ميوزيم کې عامې نندارې ته کېښودل شوو.

په پخوا زمانو کې به خلک کاڼي شويو ونو ته له نږدې کېدو ترهېدل، چې هسې نه شيطاني موجود يې ور ونيسي. مګر اوس يې خلک د طبيعي تاريخ د يوې صفحې په توګه ګوري او د هغو له مخې د ځمکې د لرغونو حالاتو اټکلونه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

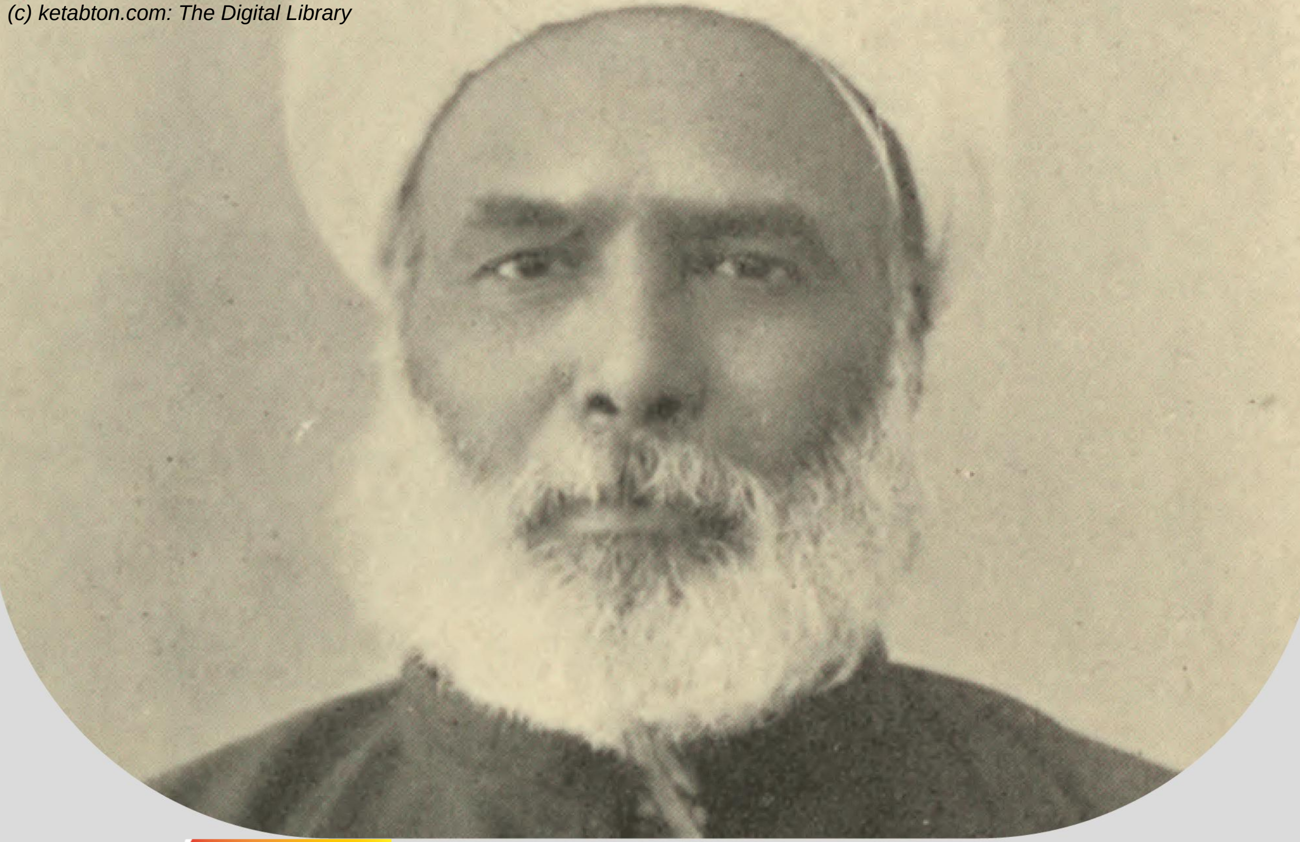

مفتي محمد عبده

د ژوند لویه برخه یې د سیاست قرباني شوه، په وروستیو کې یې اصلاحي کارونه غوښتل، خو اوس یې د مرګ وخت را نږدې شوی و

مفتي محمد عبده (۱۹۰۵ – ۱۸۴۹) په خپل وخت کې د مصر ډېر مشهور عالم و. ده د اسلامي علومو په ټولو څانګو کې ډېره بې سارې پوهه لرله. له عربي او فارسي نه علاوه په ځلوېښت کلنۍ کې یې فرانسوي ژبه هم زده کړه او ډېر ښه مهارت یې په‌کې ترلاسه کړ. عبده ټول ژوند د جمال الدین افغاني په کارونو کې د هغه ښی لاسی و او ستر شخصیتونه مثلاً ریاض پاشا (د مصر وزیر) سعد زاغلول (د مصر صدراعظم) له ده نه اغېزمن وو. له درې نیم کاله جلاوطنۍ وروسته چې په ۱۸۸۸م کې خدیو توفیق پاچا بېرته مصر ته د ورتلو اجازه ورکړه، نو پاشا ته د ده د سفارش کوونکو په ډله کې لارډ کرومر (۱۹۱۷ – ۱۸۴۱) هم شامل و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۸۸۰ کې عبده د مصر د حکومت د دولتي ورځپاڼې «الوقائع المصريه» مسوول مدير شو. د دې مسؤوليت په خوا کې ده ته دا ځانګړې صلاحيت هم ورکول شوی و، چې د حکومتي ادارو په کارونو هم تنقيد وکړي. تر دې پخوا دغه مجله يوازې د دولتي اطلاعاتو او د دولتي ادارو د اعلاناتو د خپراوي وسيله وه. د دولتي مطبوعاتو د لوړپوړي چارواکي په حيث د هبواد په ټولو ورځپاڼو د څار واک له ده سره و. په ۱۸۹۴م کې د الازهر پوهنتون د اصلاح لپاره د ډېر لوړ صلاحيت يوه کمېټه جوړه شوه، مفتي محمد عبده دلته هم د کمېټې د روحِ روان حيثيت درلود. په دې سربېره، د الازهر د نظام په بدلون کې هم د حکومت بشپړ ملاتړ ورسره و. دی په دې هم وتوانېده، چې د دغو اصلاحاتو لپاره له دولتي خزانې نه هر کال زر پاؤنډه مرسته هم په حکومت باندې منظور کړي. د الازهر د اوقافو په اصلاح کې دی تر دې بريده بريالی و، چې د دې ادارې کلنی عايد له څلور زره پاؤنډ نه شاوخوا ۱۵ زره پاؤنډ ته ورسېده. په ۱۸۹۹ کې چې دی د مصر مفتي وټاکل شو، نو د ده د شخصيت له امله دې منصب يو نوی اهميت ومونده. تر دې پخوا د مفتي مقام د حکومت د قانوني مشاور په معنا و. بې له هغو چارو چې دولتي ادارو به يې د يوې مسئلې پوښتنه کوله يا به يې قانوني مشوره غوښتله، مفتي به په نورو هېڅ چارو کې هم لاس نه درلوده. خو عبده به عامو خلکو ته هم په شرعي امورو کې مشورې ورکولې. په دې سره هغه منصب چې پخوا يې هېڅ اهميت نه و، د ډېر اغېز او اقتدار وسيله شوه. تر دې چې د هغې زمانې له حاکمې فضا سره، سره مفتي محمد عبده ډېرې انقلابي فتواوې ورکړې. مثلاً دا چې د عيسويانو او يهودانو په لاس د حلال شويو څارويو غوښه خوړل د مسلمانانو لپاره روا ده. دغه راز د پوسته خانو په سپما بانکونو کې د پيسو ساتلو او له هغو نه د سود اخيستو جواز او داسې نور. د مصر د شرعي محکمو (هغه محکمې چې د نکاح، طلاق، خلع او داسې نورو مسايلو په هکله شرعي پرېکړې کوي) د کار او فعاليتونو په اړه چې پلټنې وشوې، نو حکومت په دې برخه کې هم ټول واک ده ته وسپاره. په ۱۸۹۹ کې د قانون ساز مجلس د دايمي غړي په توګه وټاکل شو. د خپلې پياوړې ژبې او قانوني صلاحيت له امله يې ډېر ژر په ټول مجلس اغېز وښنده. د ده نظر به همېش په مجلس کې له ډېر زيات وزن نه برخمن و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفتي محمد عبده فطرتا د معتدل شخصيت سړی و. په ابتدايي کلونو کې د شيخ درويش په نوم يوه صوفي ته يې ډېر زيات عقيده درلوده. دې صوفي له شيخ سنوسي نه په طرابلس کې فيض اخيستی و. په دې زمانه کې به مفتي محمد عبده خپل ډېر وخت په صوفيانو فعاليتونو کې تېراوه. غټې جامې به يې اغوستې او عادي خواړه به يې خوړل. تل به ټيټې سترګې په لاره روان و او تر هغو به يې له چاسره خبرې نه کولې، چې ډېره شديده اړتيا به نه وه. د دې دوران خاطرې ده په خپل کتاب رسالات الواردات کې را ټولې کړې دي، چې په ۱۸۷۴ کې چاپ شوی.

په ١٨٦٩ کې چې سيد جمال الدين افغاني قاهرې ته سفر وکړ، نو د ځو ځوانانو په ملتيا کې محمد عبده هم ليدو ته ورغی. جمال الدين افغاني ډېر اغېزناک سړی و. محمد عبده له ده ډېر زيات اغېزمن شو. د جرجي زيدان په وينا «محمد عبده د جمال الدين افغاني نارامه اروا په خپل ځان کې جذب کړه.» د دغه اغېز په پايله کې محمد عبده له تصوف او ادب نه سياست ته مخه کړه او د اعرابي پاشا د بغاوت په وخت کې يې فتوا ورکړه، چې له خديو سره بيعت فسخه کول روا دی. د دې فتوا له امله يې دی له مصر نه تبعيد کړ. د هغه د دې دوران د ليکنو مقصد د غيرملکي لاسوهنو په خلاف د ولس پارول و. ده د ازادي ترلاسی د ملي ژوند اساسي مقصد وګرځاوه او د جمهوريت او ازادي په ملاتړ کې يې جذباتي مقالې وليکلې. جمال الدين افغاني له مړيني وروسته د مفتي محمد عبده په افکارو کې کافي بدلون راغی او دا باور ورسره پيدا شو، چې هغه چارې چې زموږ په وس کې دي، په هماغو کې بايد خپل ځان مصروف کړو او هغه چارې چې زموږ وس پرې نه رسېږي، بايد خدای ته يې حواله کړو، مثلاً سياست چې انګرېزانو ته يې خورا ډېره مادي او نظامي برتري ورکړې ده؛ او په ځای يې خپلې ديني، اخلاقي او تعليمي اصلاح ته بايد توجه وکړو. خو د خپل پخواني مزاج له لاسه به يې اوس هم کله نا کله ليکنې او ويناوې په سياسي رنګ رنګېدلې وې. له دې امله به واکمنې طبقې ته فرصت په لاس ورغی، چې د اوسمهال محمد عبده د ماضي د محمد عبده په رڼا کې وګوري او پر خلاف يې احتياطي ګامونه واخلي. د دې پايله دا شوه، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی لوی فرصتونه به د ده په لاس کې و، خو بیا به یې هم په مسلسل ډول یو کار تر اوږدې مودې نه شوی کولی.

مفتي محمد عبده ته پکار وه، چې الازهر پوهنتون یې د اسلامي نړۍ د اصلاح مرکز گرځولی وای. خو په ۱۹۰۵م کې یې د الازهر پوهنتون اداري کمېټې ته استعفا ورکړه. او د خپلې اصلاحي اداري د بنسټ اېښودو فکر ورسره پیدا شو. په دې وخت کې د ده عمر ۵۵ کاله و. د مصر یوه لوی رئیس چې د ده له طرحې سره همغږې لرله، د خپلې ځمکې یوه ښایسته برخه ده ته ورکړه او د دغې اداري په خاکه یې هم کار پیل کړ. خو په جولای ۱۹۰۵م کې محمد عبده له دې نړۍ سره مخه ښه وکړه او د قرآن کریم د نیمگړي تفسیر په څېر یې د دغې اداري خوب هم نیمگړی پاتې شو.

د مفتي محمد عبده په ذهن کې یوه طرحه دا هم وه، چې یو مشترک شرکت جوړ کړي او په عربي ژبه د لوړ معیار ورځپاڼه راوباسي. د دې ورځپاڼې په اداري برخه کې مستعد کسان وگمارل شي او د هېواد د اصلاح په لاره کې په کار واچول شي. ده په خپل ذهن کې دغه ورځپاڼه یوه سوچه اصلاحي ورځپاڼه لیدله، چې له سیاسي خبرو سره به یې هېڅ ډول راشه درشه نه وي. خو د مرگ له لاسه یې دا هوډ هم پوره نه شو او د ژوند لویه برخه یې د سیاستونو قرباني شوه. او په پای کې یې چې پام شوو، او اصلاحي کارونه ته یې اراده وکړه، نو د مرگ وخت یې را رسېدلی و.

د مفتي محمد عبده پر مړینه ای جي براؤن په خپل پیغام کې ویلي و « په اوسنی زمانه کې د ده غوندې شخص نه په غرب کې وزېږېده او نه په شرق کې». جرجي زیدان د ده مقام په دې ټکو کې منلی و، چې «قومونه که هر څومره هم لرغوني وي، خو په تاریخ کې یې ډېر کم داسي اشخاص تر سترگو کېږي، چې د فعالیتونو ساحه یې دومره پراخه وي، څومره چې د محمد عبده د اصلاحي کارونو ساحه پراخه وه.» د دغسي شخیصت وروستی انجام چې څه ډول و، پر هغه د ده د یوه معاصر تبصره ډېره زیاته صدق کوي چې «محمد عبده د هغې ورځې له راتلو دمخه له دې نړۍ سره مخه ښه وکړه، چې راتلو ته یې د ده نارامه فطرت تل سترگې په لار و.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

په طرابلس کې وينا

طرابلس ته په خپل دوه مياشتني سفر (فروري او مارچ ۱۹۷٦ء) کې مې تعليم يافته طبقې ته په ګڼو ځايونو کې ويناوې وکړې. دلته به يې د يوې وينا لنډيز راوړم. دا وينا مې په ۲٦ مارچ کې کړې وه او زموږ لپاره هم د پند خبرې لري.

د طرابلس په ميوزيم کې يوه وزه ساتل شوې، چې دوه سرونه لري. دې وزې ته مې په اشارې سره وويل، که يوه کس دا وزه ليدلې وي او پوښتنه ترې وکړئ، چې په ميوزيم کې دې ډېر عجيب شی څه وليدل؟ نو شايد همدا ځواب درکړي، چې «دوه سره اوزه». خو زه وايم، چې په دې دنيا کې چې ما تر ټولو ډېر عجيب شی ليدلی، هغه دوه سري انسانان دي. د طرابلس په ميوزيم کې خو يوازې يوه وزه ده، چې دوه سرونه لري. خو ما په خپل ژوند کې چې څومره انسانان ليدلي، ټول يې دوه سرونه لري.

تاسو ښايي حيرانه شئ او ممکن وبه وايئ، چې دغه مولانا ته مو بايد د درېځ په ځای د سترګو د روغتون لاره ښودلې وای. خو تاسې يې چې هر څه ګڼئ. خو دا حقيقت دی، چې ما تر ننه پورې يو سری انسان نه دی ليدلی.

زما د خبرې مطلب څه دی. په يوه مثال کې به پرې پوه شئ.

تاسو يو بچی لرئ او غواړئ چې بچي مو بريالی ژوند ولري. نو تاسو څه کوئ؟ تاسو يې ښوونځي کې شاملوئ. کانکور چمتووالی ورته نيسئ او ساينسي مضامين پرې زده کوئ. بيا د طب پوهنځی پرې لولئ. او بيا تخصص پرې کوئ. بيا به هڅه کوئ، چې فوق تخصص لپاره يې لندن يا امريکا ته واستوئ. له دې ټولو پړاوونو وروسته تاسو دا هيله کولی شئ، چې بچی به مو د ډاکټر په حيث په دنيا کې يو مقام

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګتي. له تاسو نه به یو هم داسې ونه وکړي، چې خپل ماشوم لوبو او ساتېریو ته خوشي کړي او کله چې پنځه ویشت کلن شي، نو بیا د ډاکټر کېدو په اړه جذباتي تقریرونه ورته وکړي او یا حکومت ته خط واستوي، چې زما زوی په روغتون کې د عملیاتو د متخصص په توګه مقرر کړئ. او یا یې د «محرومي طبقې» په ډله کې حساب کړئ او له سند پرته یې د ډاکټر په حیث ومنئ. تاسو ټول ښه پوهېږئ، چې د ډاکټر کېدو لپاره مو بچی باید د تعلیم او ټرېنینګ دوره پوره کړي. یوازې په غوښتلو څوک نه ډاکټر کېږي. دا دنیا د حق د ترلاسي لپاره د هلو ځلو دنیا ده، د غوښتنو او ارمانونو دنیا نه ده.

خو همدا خبره چې هر کس یې د خپل شخصي ژوند په اړه مني، د قوم او ملت په برخه کې یې بیا سر نه پرې خلاصېږي. هر ځای چې یوه شخص د قوم درد احساس کړی او د اصلاح لپاره یې متې ور بډ وهلي دي، نو سمدلاسه په ده کې یو بل سر هم ځان را ښکاره کړی، چې د فکر طرز یې بېخي بل ډول وي. په دې ځای کې هغه شخص د «چمتووالي» په ځای «غوښتل» د بریا راز ګڼي. د خیالي دښمن پر ضد جذباتي تقریرونه کول، خطونه او میمورنډمونه لېږل، د غوښتنو لایحې پرې تصویبول، نړیوالو سازمانونو ته د خپلې قضیې د وړلو طرحې جوړول، همدا یې د ټولو فعالیتونو خلاصه وي. همدا شخص چې د خپل بچي په اړه پوهېږي، چې بریا یوازې هله لاسته راځي، چې لومړی د هغې بریا لپاره وړتیا او استعداد پیدا شي، د ملت د بچي په هکله د خپلو فعالیتونو نقشه په داسې ډول سازوي، ګواکې پاروونکې وېناوې او غوښتنې د هرې بریا راز دی. دا بې ګټې هلې ځلې یې چې له ناکامۍ سره مخ شي، نو بیا یې هم مرال نه ټیټېږي. او همدغه شخص به د خپلو غوښتنو د ترلاسي لپاره یوه بله لاره ور خپله کړي او وايي به چې، «موږ په (محرومه طبقه کې وشمېرئ او له وړتیا پرته موږ په ټولو منصبونو کېنوئ.» د داسې خلکو په هکله به له دې پرته څه وایو، چې دغه خلک دوه سرونه لري.

دغه مزاج د یوه خاص اسلامي قوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړنه نه ده، د هرې سیمې مسلمانان په همدې دوه ګوني ذهنیت کې مبتلا دي. فرق یې یوازې دا دی، چې د ځینو «دوهم سر» د یوه په ضد لګیا دی، او د ځینو بیا د بل په ضد.

بله د حیرانتیا خبره دا ده، چې دوی دغه ډول خلک بیا د خپلو رهبرانو په حیث هم مني او په ملي رهبر، ملي قهرمان، د ملت مجاهد، امام العالم او داسې نورو نومونو یې هم نازوي. ګواکې یوازې خواص نه، بلکې عام ولس هم دوه سري خلک دي. یو سر د شخصي ژوند لپاره، بل سر د ملي مسایلو لپاره. یو تن به هم ونه مومې، چې په یوه سر فکر وکړي. په داسې حالت کې که زه ووایم، چې ما په خپل ژوند کې چې څومره انسانان لیدلي دي، ټول دوه سري انسانان دي، نو په دې کې د حیرانتیا څه خبره ده؟

د پند شیبې

حضرت حمید الدین ناګوري د طریقت شیخ هم و او په خوا کې یې عالم او محدث هم و. یو مرید ورته راغی او د طریقت د زدکړې هیله یې ترې وکړه. شیخ ناګوري ورته وفرمایل: «په دې ورځو کې زه د حدیثو په تدریس کې دومره بوخت یم، چې د طریقت د تدریس لپاره هېڅ وخت نه لرم.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو درس له تاریخه

د پخوانی ترکیې دوه شخصیتونه له علمي او فکري پلوه ډېر روښانه مقام لري. یو نامق کمال (۱۸۸۸ – ۱۸۴۰) او بل ضیاء گوک الپ (۱۹۲۴ – ۱۸۷۵). دواړو لوړې زدکړې وکړې. دواړه په ترکي سربېره په عربي او فرانسوي ژبو هم پوهېدل. په نولسمه پېړۍ کې د اسلامي نړۍ د نورو لویو شخیصتونو په څېر دوی دواړه هم له سیاست نه اغېزمن وو. او سیاسي انقلاب یې د یوازني لوی کار په توگه لیده. خو په دواړو کې فرق دا و، چې نامق کمال نسبتاً د معتدل او منځلاري فکر سړی و. او سره له دې چې له عملي سیاستونو نه متاثر و، خو سوچ او فکر یې د اسلامي اصطلاحاتو له مخې رغېدلی و او د «ترک اتحاد» په ځای به یې د «اسلامي اتحاد» خبره کوله. بله دا وه، چې نامق کمال د ترکیې په نوي نسل کې ډېر زیات مقبولیت موندلی و. خالده ادیب خانم د ده په هکله لیکلي دي، چې «نامق کمال د نوي ترکیې ډېر محبوب شخصیت و او د ترکیې په فکري او سیاسي تاریخ کې له ده نه زیات بل یو شخصیت هم دومره نه دی لمانځل شوی.»

Halde Edib, Turkey Faces West, P.۸٤

خو بلي خوا ته ضیاء گوک الپ بیا ازاد خیاله انسان و او د ده په فکري نظام کې اسلام د بنیادي فکتور حیثیت نه درلوده. د ده خبره دا وه، چې د ترکیې ریفورم باید په سوچه قومي او مادي بنیادونو وشي. دی د اسلامي تمدن په ځای غربي تمدن ته ډېر لېواله و.

په را وروسته زمانه کې د ترکیې تاریخ راته وایي، چې په ترکیې کې د نامق کمال په څېر د خلکو افکارو غلبه ونه موندله. بلکې د ضیاء گوک الپ په څېر خلکو له عملي پلوه د هغې سیمې په سیاست او رهبرۍ منگولې خښې کړې. د دې یوه وړه وجه خو دا وه، چې ضیاء گوک الپ ته د خپلو افکارو د عملي کولو لپاره د کمال اتاترک (۱۹۲۴ – ۱۸۸۱) په څېر قوي او د پیاوړې هوډ سړی په گوتو ورغی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه نیمه پېړۍ مخکې

د سرسید احمد خان «آثار الصنادید» کتاب لومړی ځل په ۱۸۴۷ء کې خپور شوی و. په دې کتاب کې سرسید د دهلي د جامع جومات په هکله یو ځای لیکلي دي:

د دې جومات شمالي دروازه د کله پاچو د بازار لور ته ده. دلته د کباب دوکانونه هم شته او د نورو توکو پلورونکي هم خپل دوکانونه لګوي. خو ډېره لویه ننداره د چشمبندو او نکلچیانو وي. د غرمې لور ته یو نکچلي خپل ځای ورته برابر کړي او د امیر حمزه داستان شروع کړي. بلي خواته بیا د حاتم طايي افسانه لګیا وي او چېرته بیا د بوستان د کیسو اوازونه وي. او لسګونه خلک یې اورېدو ته را غونډ شوي وي. یوې خوا ته چشمبند خپلي نخرې کوي او بلي خوا ته د کوډګرو لوبې رواني وي. او له سپین ږیري نه ځوان او له ځوان نه سپین ږیری جوړوي. (۲۷۸ مخ)

دا د نولسمې پېړۍ په منځنیو کلونو کې د دهلي د عامو مسلمانانو حال دی.

او د خواصو حال یې هماغسي و، چې بشار بن برد (مړ ۱٦٧هـ) د بنو امیه په هکله ویلي و، چې

ضـاعـت خلافـتـكـم يـا قـوم فالتمسـوا
خليفـــة الله بـــين الـــزق و العـــود

ژباړه: اې قومه! خلافت مو برباد شو. اوس حـال دا دی، چـې کـه خپـل خلیفه لټوئ، نو د شرابـو او نڅا پـه محفلونو کې به یې مومئ.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوسفر

د ۱۹ جنوري ۱۹۷٦ کال و. په نوې دهلي کې د ليبيا د سفارتخاني وياند راته وويل، چې د ليبيا حکومت د «ندوة الحوار الاسلامي المسيحي (۱ – ۵ فروري ۱۹۷٦ء)» په سيمينار کې د ګډون بلنه راکړې ده. پر ۲۲ جنوري مې د ليبيا له سفير ډاکټر رجب الزروق سره وليدل. نومورې د ويزې ټول اړين اسناد راته برابر کړل او نور رسمي کارونه هم چې پوره شول، نو په ۳۰ جنوري د ايرانډيا په الوتکه کې د کويت او روم په فضا له تېرېدو وروسته د طرابلس په هوايي ميدان کې ښکته شوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول سفرونه تل زما لپاره د وحشت سبب ګرځي. د دهلي هوايي ډګر ته چې ننوتو، نو له هماغه ځایه مو د «صنعتي قفسونو» ژوند پيل شو. له هوايي ډګر نه الوتکي ته، له الوتکي نه موټر ته، له موټر نه هوټل ته، له هوټل نه د سيمينار خوني ته. لنډه دا چې د صنعتي تمدن د ښکلو قفسونو يوه ناپايله سلسله وه او موږ له يوه نه بل ته تري اوښتلو. د ماشيني معجزو، ساينسي رنګينيو او د تخنيکي پرمختګونو په هجوم کې پخپله انسان يو عبث وجود ګرځېدلی دی. که پرمختګ همدا وي، نو انسان ادا پرمختګ په ډېره لوړه بيه ترلاسه کړی دی. اوسمهال موږ د لمر له رڼا، تازه هوا او د طبيعت له چاپېريال نه بې برخي او په يوه مصنوعي ژوند کې ښکېل شوي يو. دا ژوند په سترګو ډېر ښکلی او رنګين ښکاري، خو زموږ له فطرت سره مطابقت نه لري. انسان چې کله په طبيعي ماحول کې ساه اخلي، نو خپل ځان ته هم نږدې وي او خپل خدای ته هم. خو د صنعتي تمدن په ماحول کې له دې دواړو شيانو لرې وي.

د مختلفو مذاهبو په ګډو ناستو کې مې تر دې پخوا هم ډېر ځله ګډون کړی دی. خو د طرابلس د سيمينار يو خصوصيت دا و، چې په دې سيمينار کې د نړۍ دوه لوی اديان په دې خاطر را ټول شوي وو، چې په خپلو منځونو کې مشترک بنيادونه ولټوي او د يوه مسيحي په قول «ماضي د اثارو ساتني په اطاق کي خوندي کړي.» دا حقيقت دی، چې له دې ډول هڅو نه هماغه ډله ګټه اخيستلی شي، چې تر دې پخوا يې مثبتي هلي ځلي تنظيم کړې وي او له پخوا نه په منظم ډول په‌کي ښکېل وي. همدا وجه ده، چې ويتيکن په دې فرصت کي د ليبيا له حکومت نه اجازه ترلاسه کړې وه، چې په بن غازي کې خپله کليسا هم جوړه کړي. خو مسلمانانو له دې سيمينار نه دغه ډول ملموسه استفاده ونه شوه کړای.

د سيمينار اصلي مقصد په دواړو اديانوو کې د مشترک بنياد لټول و. يوه مسئله چې اوږدې خبرې پرې وشوې، دا وه چې د دين تصور څه شی دی؟ د مسلمانانو زور پر دې و، چې دين يو بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون دی او د ژوند ټول معاملات د دين په دايره کې شامل دي. مگر مسيحي لوري ويل، چې دين يو روحاني سيستم دی، او د يوه انګېزشي ځواک په حيث د انسان په اعمالو کې ونډه لري. خو د قوانينو او مقرراتو په بڼه خپل کوم جوړښت او ساختمان نه لري. ځينو خلکو په غونډه کې دې بحث ته ډېره هوا ورکړه، چې عيسويان د فلسطين او دې ته ورته نورو مسايلو په برخه کې په ښکاره د مسلمانانو ملاتړ ولې نه کوي.

ما په خپله وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ، چې دغه ډول ټول مسايل فرعي حيثيت لري. اصلي مسئله اسلام د يوه مستند دين په توګه منل ده، چې عيسويان تر دې دمه ترې انکاري دي. داسې عيسويان به هم په لوی شمېر کې وي، چې د محمد ص نبوت به د واقعيت په توګه په مني. خو د دوی دا منل يوازې په انفرادي ډول وي. کليسا تر اوسه پورې هم دې خبرې ته غاړې نه ده ايښې. د ليبيا يوه پادري په خپله وينا کې اعلان وکړ، چې زه حضرت محمد د رښتيني رسول په حيث منم. خو د ويټيکن استازي د پادري خبره رد کړه او ويې ويل، چې دا د ده خپل شخصي نظر دی. خو بيا يې وويل، چې ويټيکن يوه کمېټه په همدې مقصد جوړه کړې، چې په دې خبره غور وکړي، چې آيا موږ د حضرت محمد نبوت د يوه واقعيت په توګه منلی شو او که نه؟

ما په خپله مقاله کې د دې خبرې د وضاحت هڅه وکړه، چې هغه بنيادي نکته چې مسلمانان او عيسويان له يو بل نه پرې بېلېږي، هغه د «فارقليط» د تعبير اختلاف دی. د يوحنا انجيل په ښکاره ټکو کې وايي، چې حضرت مسيح له دې دنيا نه د تلو په وخت کې خپلو حواريانو ته ويلي و، چې له ما وروسته به خدای يو داړ بښونکی (يا د ښو صفاتو) شخص را واستوي او تر تله به له تاسې سره وي. هغه به تاسو ته ټول حقيقت روښانه کړي، هغه به د دنيا سردار وي، او په هغو خبرو به مو هم خبر کړي، چې ما نه دي در ښودلي.

دا او دې ورته وړاندوينې له حضرت مسيح نه وروسته شخصيتونو په منځ کې په ډېر صراحت سره يوازې د اسلام د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر په هکله صدق کوي. خو مسیحیانو «ډاډ ببنونکی»، د روح القدس په حیث تعبیر کړ او ټول مفهوم یې سرچپه کړ. دوی وویل، چې دغه ډاډ ببنونکی په حضرت مسیح باندې ایمان لرونکي شخص ته د روح القدس په ډول راځي او بیا هغه حقایق ورته روښانوي، چې حضرت مسیح نه دي بیان کړي.

د دې تعبیر له لارې دوی هغو اضافي خبرو ته د حقانیت ورکولو جواز لټاوه، چې له حضرت مسیح نه وروسته عیسویانو په عیسویت کې وکړې. دوی کلیسا د حضرت مسیح دایمي او مستنده استازې ومنله او په دې ډول یې له هغو تلپاتې او ابدي حقایقو نه ځان محروم کړ، چې د حضرت محمد ص په لاس ثرګند شول. «فارقلیط» چې سم تعبیر کړو، نو محمدي نبوت ترې ثابتیږي، خو که یې ناسم تعبیر وکړو، نو د کلیسا مذهب ترې راوځي.

خو مسیحي لوري له دې لیدلوري نه ډېره کوله او هڅه یې کوله، چې له دې اختلافي بحث نه تېر شي او د اتفاق مشترک بنیادونه ولټوي.

د مسیحي اړخ ځینو ځیرکو کسانو د دې خبرې هڅه کوله، چې د مسیحیت هغه عقاید چې د اسلام له نظره د اختلاف وړ دي، هغه په داسې ډول تأویل شي، چې د منلو وړ وګرځي. مثلاً مسیح د خدای د زوی په حیث د منلو مسئله. یوه مسیحي استازي ډاکټر شولیکل وویل، چې مسیح د ابن الله په توګه د منلو مطلب دا دی، چې بشریت په خپل اعلی معیار کې ځان ښودلی دی. انسان د یوه بشر په حیث دې نړۍ ته راځي. خو د خپل لوړ کردار په مټ به ځان د خدای د غوندې جوړوي او مسیح ته د ابن الله حیثیت ورکول د لوړترین بشري کمال تمثیل دی. خو دلته سمدستي سوال را پیدا کېږي، چې د مسیح ابن الله کېدل که په تمثیلي معنا وي، نو د دې معنا دا ده، چې هر انسان د خدای زوی کېدلی شي. او د دې تعبیر له مخې خو د کفارې د عقیدې لپاره هېڅ بنیاد نه پاتې کېږي. او د اوسني مسیحیت ټوله ماڼۍ پر همدې عقیدې ولاړه ده. په یوه لیدنه کې ما همدا پوښتنه د ډاکټر شولیکل مخې ته کېښودله، نو هغه وویل، چې دا نظر بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شکه چې د ویټیکن له دولتي عقیدې سره په ټکر کې دی، خو زموږ لپاره دلته فکري ازادي ده.

هغه یوازنۍ مسئله چې دواړه لوري پرې ډېر زیات یوه خوله وو، «په دواړو خواوو کې د ځوانانو د انحراف» مسئله وه. دا د اسلامي او عیسوي دواړو ټولنو مشترکه مسئله ده، چې ځوانه طبقه یې له مذهبي روایاتو کرکه شوې او د الحاد په لور یې مخه کړې ده او دواړه خواوې په دې نظر وې، چې د دغې ربړې په مبارزه کې باید دواړه لوري په ګډه کار وکړي. خو په دې اړه یې کومه منظمه برنامه وړاندې نه کړه. یوه تن «بدء الحوار مع الملحدین» وړاندیز وکړ، یاني هغسې چې مسلمانان او عیسویان دلته سره ناست دي او له یو بل سره مکالمه کوي، همدغسې دې له ملحدینو سره هم مکالمې او ډیالوګ پیل شي. خو دا کومه طرحه یا برنامه ده. دغه ډول خبرې صرف د دې پخلی کوي، چې د ستونزې په درک کولو سربېره هم په دې هکله ډېر عمیق غور نه دی شوی.

د لیکوال تجربه دا ده، چې ۹۹ سلنه خلک د وخت او موضوع په حدودو کې د خبرو کولو په هنر نه پوهېږي. د طرابلس سیمینار هم له دې نه مستثناء نه و. زیاتره ویناوې او مقالې به بې ځایه اوږدې او له موضوع نه اخوا خبرې وې. یو کس به پاڅېد او ویل به یې «اني لا احب الاطالة علیکم» خو کله به یې چې په حاضرینو کې د خپلې وینا د اوږدوالي اثرات ولیدل، نو په اخره کې به یې معذرت وغوښته، چې «ایها الاخوة اشکرکم علی صبرکم.» بل به پاڅېده له موضوع نه اخوا په یوه خبره به یې اوږده وینا وکړه او بیا به یې په دې خبره د حاضرینو د مطمئن کولو هڅه کوله، چې «فما اظن انی قد ابتعدت من الموضوع. [یاني ګومان مې دی له موضوع اخوا به نه یم غربېدلی]». کوم کس به چې په لنډ وخت کې خپله وینا ختمه کړه، نو دا به دومره نادر کار و، چې د جلسې مشر به د منني په خاطر ورته ویل «اشکر خاصة علی تقیدة بالوقت المحدد».

په یاد سیمینار کې مې له یوه الماني پادري نه عربي ژبې ته د بایبل د ژباړې هیله وکړه. په سبا ورځ پادري په ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

برجسته چاپ کې د ښکلې پښتۍ عربي انجیل راته ډالۍ کړ. ما ورته وویل، چې آیا بشپړ بایبل هم په عربي ژبه کې شته؟ هغه وویل، ولې نه. دلته خو يې کومه نسخه نه لرو، البته تاسو خپل ادرس راکړئ، موږ به يې له جرمني نه در واستوو.

مسیحي مبشرین خپل سپېڅلی کتاب د نړۍ په ټولو ژبو کې په ټوله دنیا کې خپروي. کاش موږ هم قرآن کریم په هره ژبه کې په ټوله دنیا کې خپور کړای شو.

د فروري دریمه نېټه وه او د ماښام شپږ بجې وې. د طرابلس په مسرح التحریر کې تر شپېتو هېوادونو نه زیات شاوخوا پنځه سوه مسلمانان او عیسویان را ټول شوي وو. ناڅاپي غونډه ودرېده. خلکو دروازې ته ور منډې کړې. عکاسانو له درنو، درنو کامرو سره عکسونه واخیستل. معلومه شوه، چې د لیبیا ولسمشر کرنل معمر قذافي راغلی دی. ولسمشر ناڅاپي راغلی و. خلکو هڅه وکړه، چې دریځ ته يې را پورته کړي. خو دی له عامو خلکو سره په یوه تشه څوکۍ باندې کېناست او په ډېرې خاموشۍ سره يې غونډې ته غوږ ونیوه.

په اندام وچ سړی، لوڅ سر، د تور رنګ عادي کوټ او پتلون، چې نیکټايي يې نه لرله، له هر ډول نظامي نښانونو پرته د عادي کس غونډې په څوکۍ کې غلی ناست و.

غونډه په خپل حال روانه وه. په وقفه کې د شاوخوا خلکو چې ټينګار پرې وکړ، نو بیا دریځ ته پورته شو. هلته يې هم کومه ځانګړې څوکۍ ونه نیوله، بلکې په یوه عادي څوکۍ کېنوست. د غونډې په جریان کې يې درې ځلې د خلکو په غوښتنه وینا وکړه. درې واړه ویناوې يې په ساده الفاظو کې، له مقدمې او اضافي خبرو پرته پیل او ناڅاپي ختمې کړې. مسیحي لوري د مذهب روحاني تصور وړاندې کړی و او ویلي يې و، چې مذهب باید په حکومتي او نورو چاور کې مداخله ونه وکړي. د مذهب اصلي مقصد دا دی، چې د انګېزشي ځواک په حیث ټول فعالیتونه متحرک کړي. ولسمشر قذافي د دې خبرې په ځواب کې په خپله وینا کې وویل، چې په ویټیکن کې خو د عیسویانو حکومت دی. نو هغه ځنګه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له سیمینار وروسته په طرابلس کې دوه میاشتې پاتې شوم. له ډېرو خلکو سره مې ملاقاتونه وکړل. په ډېرو غونډو کې د وینا فرصت راکول شو. دا ټول په بل ځای کې تفصیلي خبرې غواړي. په شېبړ فوري مې له معمر قذافي (د لیبیا جمهوریت له ولسمشر) سره هم ولیدل. قذافي سمدستي راته وویل، «ما ستاسې کتاب «مذهب او معاصرې ننګونې» کتاب لوستی دی.» په عربي ژبه کې دا کتاب د «الاسلام لا یتحدی» په نوم له لس ځله نه هم ډېر چاپ او په ټوله عربي نړۍ کې خپور شوی دی. قذافي یاد کتاب ډېر ستر اثر یاد کړ. د ملاقات په اوږدو کې ولسمشر قذافي خپل یوه ملګري ته د لیکوال د معرفت په توګه وویل: «هو مفکر و مؤلف کبیر و نحن نقدره».

ولسمشر قذافي ډېر ساده انسان دی. په سترګو چې ورته ګورې، نو د هېڅ لویوالي تصور نه درته درېږي. ما له ځان سره فکر کاوه، چې آیا همدا هغه سړی دی، چې د لیبیا واکمن دی او د پټرو ډالرو خزانې یې تر لاس لاندې دي.» په دې معمولي سړي کې کومه داسې خبره ده، چې دی یې اوسني مقام ته رسولی دی؟ او بیا مې زړه ځواب را کړ، چې «خطر ته د غاړې ورکولو وړتیا».

د سپتمبر پر لومړۍ نېټه ۱۹۶۹م کال چې د قار یونس له پوځي ډلګۍ نه دې معمولي قومندان او ملګرو یې بن غازي ته حرکت را وکړ، نو هره شېبه د دوی لپاره د مرګ شېبه وه. پخوانی پاچا شاه ادریس په دې وخت کې په ترکیه کې و، خو امنیتي ځواکونو یې چې تر الوتکو پورې مجهز وو، هر ډول اقدام کولی شوی. خو دوی له خپل سر نه تېر شول او په راډیویي تمځای یې ولکه وکړه او ناڅاپه یې اعلان وکړ، «ستاسو وسله والو ځواکونو په بنیادګر، تېریګر او خاین حکومت قبضه وکړه، له نن نه وروسته به لیبیا ازاد او خپلواک وي او نوم به یې «جمهوریة عربیة لیبیا» وي.

د دې سیمینار ډېره اغېزناکه برخه یې وروستۍ شېبې وې. په دې برخه کې دواړو خواوو ډېر د خیرخواهۍ جذبات له ځانه وښودل. مسلمان استازي وویل: «اذا مشیتم الینا میلا مشینا الیکم میلین، و اذا اتیتم الینا مصافحین هرو لنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

اليکم معانقين» مسلمان استازي د رواداري په اهميت کې وويل، «نحن بما عندنا و انتم بما عندکم راى» د مسيحي استازو رويه هم ډېره دوستانه وه. يوه مسلمان استازي په خپله وينا کې وويل، چې له پلاني مسيحي استازي سره خو مي د خبرو په جريان کې په سترګو کې اوښکي راغلي. بيا يې دغه آيت وويل «ولتجدن اقربهم مودة للذين آمنو...(مائده ۸۳ – ۸۲)» د دې په خوا کې مو دا هم وليدل، چې له ويناوو سره به د لاسونو د پړکا اوازونه هم و. خو کله چې يوه مسلمان استازي وويل «موږ ګواهي ورکوو، چې عيسى کلمة الله د ټولو انسانانو لپاره د خداى پيغمبر و. همدا رنګه محمد ص د ټولو انسانانو لپاره د خداى پيغمبر دى.» نو مسلمانانو تر ډېره پورې لاسونه وپړکول، خو په مسيحي څوکيو کې ژوره چوپتيا خوره وه.

د شپږ فروري په مانښام سيمينار د انجيل او قرآن په تلاوت پاى ته ورسېده. دواړه تلاوتونه يوه عيسوي عالم وکړل. لومړى يې د انجيل (متى ۲۵ باب) په عربي کې ولوست. عالم ډېره خوږه حنجره لرله او په سوچه عربي لهجه کې يې تلاوت وکړ. بيا يې پخپله همدې پادري د قرآن (د سوره بقره وروستي آيتونه او د سوره علق څو آيتونه) تلاوت کړل. دواړه تلاوتونه يې د تجويد او قرآت له ټولو قواعدو سره سم وکړل. قرآن يې په بسم الله الرحمن الرحيم پيل کړ او په پاى کې يې صدق الله العظيم وويل.

اصل انجيل بې له شکه خدايي کتاب و. خو اوسنۍ عربي تجربه يې ښکاره ده، چې د انسان په لاس ليکل شوې. د دې برعکس د قرآن ژبه الهامي ژبه ده. د دواړو کتابونو يوه يوه برخه چې يو ځاى ولوستل شوه، نو ګواکي يو خاموش اعلان و، چې ويل يې قرآن خدايي کلام دى او انجيل انساني کلام. د انجيل قرآت په ټولو کوششونو سربېره هم کوم طلسم ايجاد نه شو کړاى. خو قرآن په هيښوونکي ډول د عظيم کتاب په څېر په ټوله خونه کې انګازې کولې او يوازې اورېدل يې هم د دې خبرې سپيناوي ته کافي و، چې دا يو ډېر لوړ خدايي کلام دى، نه کومه بشري وينا.

امر يې کړى و، چې د ده په وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

به څوک د مرګ نوم نه اخلي. خو په شپېته کلنۍ کې یوه شوه، چې هېڅ څوک هم مرګ ته ماتې نه شي ورکولی

د اسپانیې دیکتاتور فرینکو له څو ورځې ناروغۍ وروسته بلاخره له دې نړۍ نه سترګې پټې کړې. اوس دغه ډول دوه رهبران پاتې دي. یو د یوګوسلاویه مارشل ټیټو او بل د چین ماؤسی تنګ. د دواړو عمر له ۸۰ کلنۍ اوښتی دی.

د دې لپاره چې د فرینکو د ژوند موده وغځوي، د اسپانیې ډاکترانو شپه ورځ خورا ډېرې هڅې وکړې او له دې ځایه په طبي حلقو کې ډېر تود بحث را پورته شو، چې هغه مهال چې د طبیعي قوانینو له مخې د ده ټول حواس له کاره لوېدلي وو، نو آیا څو اوونۍ دمخه یې لا باید د مرګ غېږې ته سپارلی وای؟ آیا د ډاکترانو دا کار سم و، چې د طبي مرستو په مټ یې د یو څه وخت لپاره او له جسماني پلوه د ژوندي ساتلو لپاره د فرینکو د حرارت درجه یو څه منجمده کړې وای؟ بله دا چې آیا دا خبره له اخلاقي پلوه پر ځای ده، چې د یوه قوم رهبر د ژوند موده په مصنوعي ډول وغځول شي او یا غځول کېدلی شي؟ په دې چې دا ډول هڅه په دنیا کې د ډېرو جنجالي بحثونو باعث ګرځېدلی شي. ډېرو علماوو پر دې موضوع بحث کړی دی.

یوه ډېره تصادفي پېښه دا ده، چې په دې مسئله په همدې وروستیو وختونو کې یو کتاب هم چاپ شو. د دې کتاب لیکلو دیارلس کاله وخت نیولی دی. مشهور تاریخپوه مرې کینډال دا کتاب په فرانسه کې د یوولسم لویي په هکله لیکلی، چې په مړینه یې پنځه سوه کاله تېر شوي دي. لویي هغه پاچا و، چې مرګ یې نه غوښته او ډېره زیاته هڅه یې وکړه، چې د ژوند موده یې وغځېږي.

د ماؤ، ټیټو او فرینکو په څېر لویي پاچا د یوه داسې قوم په جوړونه کې لوی لاس درلوده، چې مرکزي حکومت یې ډېر زیات پیاوړی و. او د ده له مړینې وروسته یې قوم د انتشار او کورنیو جګړو په برخلیک اخته کېدلی شوی. لویي په دې خبره ډېر ښه پوهېده، هغسې چې زموږ د زماني رهبران پوهېږي او د ورته مسایلو لپاره حل لارې هم ورته وي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته پنځوس کلنۍ کې په لويي د فلج حمله راغله. اوس دی پوه شو، چې تر ډېره پورې به خپله ساه ونه شي ساتلی. په دې چې د ده په کورنۍ کې يوه پاچا هم خپله شپېتمه کليزه نه وه نمانځلې.

لويي په يوه خوندي کلا کې په امن او سکون سره استوګنه پيل کړه. ده يوې مانۍ ته پناه يووړه او دلته يې ډېرو کمو خلکو ته د ورتلو اجازه ورکوله. له مانۍ ته ورغلو لارو نه يې تارونه را تاو کړل او د مانۍ شاوخوا ته يې خندقونه وکيندل.

ځلوېښت غشي ويشتونکي به په ډېرينو دېوالونو ناست و، څوکيداري به يې کوله او امر ورته شوی و، چې هر څوک له اجازې پرته مانۍ ته د ننوتلو جرأت وکړي، نو له منځه دې يې يوسي. په دې سربېره څلور سوه اس سپرو به شپه او ورځ په سيمه کې ګزمه کوله. د مانۍ دننه لويي په ډېر عيش او عشرت سره خپل ژوند تېراوه. په خونه کې يې ښکلي انځورونه را ځوړند و. تکړه هنرمندو به په خپلو سندرو د ده زړه خوشاله ساته. په لويو لويو قفسونو کې ساتلي سپي او مرغان يې ډېر زيات خوښ و. ډېرې وختونه به يې خپل ځان ور تول کړی او په څوکۍ کې به په ډېر خوار حالت کې پروت و، مخې ته يې ښکلی باغ و او د خپلې مانۍ له بام نه به يې د دې باغ ننداره کوله.

سره له دې چې دی له جسماني پلوه کمزوری شوی و، خو د خپل قوم ژوند او مرګ د ده په لاس کې و. دی به په دې فکرونو کې و، چې خپل ولس څرنګه په دې پوه کړي، چې دی تر ټولو ستر واکمن دی. د ده لويه انديښنه دا وه، چې د واک په هوس کې يې کوم امير يا درباري را ونه پرځوي او اقتدار ترې ونه نيسي او خپلې وروستۍ ورځې د يوه لېوني بوډا غوندې پرې تېرې نه شي.

په خپله زړبودۍ کې لويي هر کس ته د شک په سترګه کتل. په خپلو پخوانيو نوکرانو هم شکمن شو، ټول يې لرې کړل او په ځای يې غيرملکي نوکران وګمارل. او بيا يې دوی او هغه قومندانان هم تل بدلول را بدلول چې د خپلې ساتنې لپاره يې ګمارلي وو. ده به هغوی ته ويل، چې «د واک او اقتدار تغيير ډېر زيات خوښېږي.» دی نور د دولتي چارو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر زيات زوړ و. او دا فکر به ورسره و، چې ممکن له ولس به نه يې دا خبره هېره شي، چې دی تر اوسه پورې ژوندی دی. د ده هممهالي مؤرخ ليکلي دي، چې «لويي د دې لپاره چې ځان واکمن وښيي، له هرې لارې نه استفاده کوله. افسران به يې له دندی ګوښه کول، د هغوی په ځای به يې نوي افسران ټاکل. د چا به يې تنخوا ور کمه کړه او د چا به يې ور زياته کړه. او خپل ټول وخت به يې د افسرانو په ټاکلو او د هغوی د دبدبې په کمولو کې تېراوه.»

خو پر دې ټولو کارونو يې هم بسنه نه کوله. يوولسم لويي ډېر لوی ښکاري و او له حيواناتو سره يې ژوره علاقه وه. ده د اسونو او سپيو لپاره ټولې اروپا ته خپل استازي استولي وو او د بازار له نرخ نه يې هم په لوړ نرخ اخيستل. او په دې دول يې د اټاليې، سويډن او جرمني اسونه او سپي خپل دربار ته راوړي وو. کله به چې دغه حيوانات مانۍ ته را ورسېدل، نو خپلې روغتيايي کمزورۍ به د دې اجازه نه ورکوله، چې ننداره يې وکړي. يا هغه خلک چې دغه حيوانات به يې راوړي وو، له هغو سره خبرې اترې وکړې. خو دی پوهېده، چې په ټوله اروپا کې يې د دغې خريدارۍ په اړه مجلسونه تاوده دي او دا په دې معنا وه، چې دی لا هم ژوندی دی.

د خپلې روغتيا ښې ساتلو ته لويي دومره ارمانجن و، چې امر يې کړی و، چې د ده په مخکې به څوک د مرګ نوم نه اخلي. د ده شخصي طبيب د ده لپاره د نوکر غونډې کار کاوه او د پاچا ډېر زيات خوښ و. دې طبيب ته به يې د مياشتې لس زره طلايي کراؤن ورکول. په دې وخت کې د جګړې په ډګر کې يوه پوځې افسر په ځلوېښتو کلونو کې هم دومره پيسې نه شوې ګټلې. که کوم کس د ده د ژوند موده د يوې ورځې لپاره هم غځولې شوی، نو دی دې ته هم اماده و، چې خپله ټوله خزانه ترې قربان کړي. په ۲۳ جولای ۱۴۸۳ء کې چې د ده شپېتمه کليزه رانږدې شوې وه، دی لا ډېر انديښمن و. دا مهال دی دومره کمزوری شوی و، چې په ډېرې سختۍ سره به يې خپله مړی خولې ته پورته کولې شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ یې په سر کې فکر ور تاو شو. زرګونه طلایي سکې یې د جرمني، روم، نیپلز کلیساوو او مذهبي مشرانو ته ور ووېشلې. بیا یې درې لویې کښتۍ خپلو بهترینو کپتانانو ته ورکړې او یوې جزیرې ته یې واستول، چې د ده لپاره لوی لوی کیشپونه راونیسي. ده ته چا ویلي و، چې دغه بحري کیشپونه یو ډول ژوند بښونکي خواص لري.

د ده په یاد و، چې د فرانسي پاچاهانو ته د تاجپوشي په وخت کې د یو ډول کریمو نښان په تندي ور لګوي. دا متل و، چې دغه کریم په ۴۹۶ء کې د پخوا زماني یوه پاچا ته کوترې ورکړې و. او دغه کوتره د پاچا له مرګ نه څو ورځې مخکې د ده طلایي پنجرې ته را رسېدلې وه. لویې له ټولو ممکنه مذهبي لاروهڅه وکړه، چې تر ډېره پورې ژوند وکولی شي. بلاخره د نیپلز له یوې سیمې نه یې یو جوګي په دې هیله ماڼۍ ته را وغوښته، چې د ده دعا او عبادتونه به ګټه ورته ورسوي. خو د جوګي ټولو هڅو هېڅ ګټه هم ونه کړه. مګر لویې د دې لپاره چې هغه جوګي له ځان سره وساتي، دومره ارمانجن و، چې د خپلې خزانې وزیرته یې امر کړی و، چې د دې جوګي لپاره په مالتیو رانیولو کې چې که د هېواد ټوله خزانه هم لګېږي، بیا دې هم ترې نه دربغوي.

په لویې یو ځل بیا د فلج حمله راغله او په ۳۰ اګست یې له دې دنیا نه کډه وکړه. په وروستیو شېبو کې د ده له خولې بیا هم همدا خبره ووتله، چې «زه خو دومره ناروغ نه یم، څومره چې خلکو فکر کړی.»

د فرانسوي ولس په حافظو کې به دا خبره تر دې دمه ژوندۍ پاتې وي، چې په اپریل ۱۹۷۴ء کې چې کله ولسمشر جارجز پومپیډو د سرطان له ناروغۍ نه دې نړۍ سره مخه ښه کوله، نو هغه هم په خپله وروستۍ وینا کې یې ویلي و، چې «زه خو دومره ناروغ نه یم، څومره چې خلکو فکر کړی.»

او څو ورځې وروسته یې له نړۍ نه سترګې پټې کړې. بلاخره یوولسم لویې هم پوه شو چې هېڅ څوک هم مرګ ته ماتې نه شي ورکولی. (ماخوذ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهاب ثاقب

پر ۱۳ نومبر ۱۸۳۳ کال کې د شمالي امریکا په ختیځه سیمه کې خلکو ولیدل، چې له نیمې شپې نه تر سهاره پورې شهاب ثاقب را وریدل. د دغو ستورو شمېر شاوخوا دوه لکه اټکل شوی و. په سترگو خو دغه ډول مشاهده ډېره نادره خبره ده، مگر د دوربینونو په مټ داسې ښکاري، چې له دې نه د لویو ستورو باران هم زموږ پر ځمکه وربېږي. د یوه اټکل له مخې هره ورځ شاوخوا یو تریلیون ستوري له اسمانه را خوشې کېږي، چې شاوخوا دوه کروړه د ځمکې فضا ته را ننوځي. د دغو ستورو سرعت د توپک له مرمۍ نه سلگونه چنده ډېر وي. یانې شاوخوا په یوه ثانیه کې ۲۶ میله په سرعت سره حرکت کوي او کله نا کله یې سرعت په ثانیه کې ۵۰ میلو ته هم رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې شاوخوا د هوا یو پوړ د پوښ په شکل له تولې نړۍ نه را چاپېر دی. د دې پوښ ابتدايي لوړتيا شاوخوا شپږ ميله ده. د دې غلاف له امله شهاب ثاقب ستوري زموږ ځمکې ته نه شي را رسېدلی. بلکې د هوا له پاسنی سطحې سره تصادم کوي او له دې سطحې سره د سولېدلو له امله دومره تودوخه توليدوي، چې شهاب ثاقب هماغته په فضا کې اور اخلي او له منځه ځي. همدغه د سوځېدو رڼا ده، چې موږ يې د ماتو ستورو په شکل وينو. د همدغه تصادم له امله شهاب ثاقب ذره ذره کېږي او په هوا کې خپرېږي. که د هوا دغه غلاف نه وای، نو شهاب ثاقب به په ډېر شدت سره

په ځمکه غورځېدلی او موږ به ورته لاس تر زني ناست و او هېڅ به مو هم نه شو کولی. او له تولې ځمکې نه به يې د اورو غلبېل جوړ کړی و. د سپوږمۍ په سطحه باندې چې ډېر زيات غاړونه ليدل کېږي، ويل کېږي، چې دا د همدغسې شهابي ستورو د بمبارد له امله رامنځته شوي دي.

د ځمکې په خوا راتلونکي ځيني شهابي ستوري داسې هم دي، چې حجم يې ډېر لوی دی او له همدې امله سوځېدلی نه شي او په ځمکه غورځېږي. دا چې د ځمکې درې برخې اوبه دي او د وچې ځمکې ډېره برخه ځنګلونه او بيابانونه دي او له انسانانو نه خالي دي. نو دغه احتمالي

شهابي ستوري يا خو په سمندرونو کې لوېږي او يا له ښارونه نه ډېر لرې په ځنګلونو او دښتو کې غورځېږي. دا چې د نړۍ په مختلفو برخو کې داسې لوی کاڼي موندل شوي دي، چې په غاړونو کې پراته وو، نو فکر کېږي، چې دا کاڼي له اسمانه را ورېدلي دي. په دې شهابي کاڼو کې يو په ميرې زونا کې هم ليدل شوی، چې وزن يې ٦۴٥ پونډه دی. دا کاڼی چې په ځمکه غورځېدلی، نو يووولس فټه په ځمکه کې ښخ شوی. دغه راز په دې ځای کې د شپږ دېرش نيم ټنه يوه اوسپنيزه توده هم موندل شوې. دغه توده هم همدغه ډول له اسمانه راغورځېدلې ماده ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلاغت څه دی؟

عبدالله بن المقفع (۱۴۲ – ۱۰۶هـ) د خپلې زمانې ډېر لوی ادیب و. په فارسي او عربي دواړو ژبو کې يې بې ساری لاس درلود. ده د بلاغت په تعریف کې ویلي و، چې«بلاغت دا دی، چې که ناپوه يې واوري، نو ګمان ورشي، چې دغه ډول ښکلی لیک خو زه هم کولی شم.»

سوال او ځواب

سوال: ځینې خلک وايي، چې د مسلمانانو لويه مسئله د کلتوري تحفظ مسئله ده. په دې اړه ستاسو نظر څه دی؟

ځواب: د کلتوري خونديتوب خبره چې کوم خلک کوي، لويه تېروتنه کوي. حقيقت دا دی، چې مسلمانان خپل بېل کلچر نه لري، چې ساتنې ته اړتيا ولري. هغه شی چې باید ساتنه يې وشي، هغه دين او اخلاق دی، نه کلچر.

دغه ډول خبرې له دې امله را پورته کېږي، چې خلکو د مسلمان اصلي حيثيت هېر کړی دی. د مسلمان اصلي حيثيت د داعي او پيغام رسوونکي دی. د داعي مقصد د دې تقاضا کوي، چې له خپل مدعو سره کلتوري يو رنګي ولري، نه کلتوري بېلوالی. کلچر د جامو، ژبې او کړو وړو مجموعې ته ويل کېږي. که په دې برخه کې داعي او مدعو له يو بله فرق ولري، نو په دواړو کې مينه او نږدېکت نه پيدا کېږي او چې مينه او نږدېکت نه وي، نو اورېدونکی به نه د وېناوال خبرو ته غوږ ونيسي او نه به پرې غور وکړي.

د داعي او مدعو د دې نازکې اړيکې له امله به پېغمبران له هغه قوم نه ټاکل کېدل، چاته به يې چې بلنه ورکوله. پيغمبر به په هماغه ژبه خبرې کولې، چې د مدعو قوم ژبه به وه. تر دې چې ځينو خلکو غوښتنه وکړه، چې پيغمبر بايد پرښته وي، نو الله تعالی وفرمايل، چې که موږ پرښته هم در استوو، نو هغه به هم ستاسو غونډې د انسان په بڼه در لېږو او پيغمبر به هم هماغه جامې اغوندي، چې تاسو يې اغوندئ. (انعام سوره – ۹)

د اسلام په ابتدايي زمانه کې د مسلمانانو کلچر هماغه و، چې د نامسلمانانو و. د هغوی په منځ کې فرق او اختلاف د عقيدې او عمل له مخې وو، نه په معاصره اصطلاح کې مازې د کلچر له مخې. پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library